

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 13/4 2024 s. 1358-1385, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

**ELMİRA TÖLÖKOVA'NIN DİZELERİNDE AYTMATOV'UN KAHRAMANLARI
KONUŞUYOR**

Döne ARSLAN*

Mustafa Said ARSLAN**

Orhan SÖYLEMEZ***

Geliş Tarihi: 2 Eylül 2024

Kabul Tarihi: 11 Kasım 2024

Öz

Türk dünyası dil, kültür ve edebiyat açısından son derece zengindir. Çevirileri yapılan eserler de her ne kadar hazinelerin aslını tutmasa da okuyanın zihninde tesir bırakır. Belki edebî eserin insanı sarıp sarmalayan samimi havasını vermese de mensubu olduğu halkın veya memleketin/milletin insanlarından, tabiatından, gelenek-göreneklerinden, hatta bitki ve hayvanlarından numuneler sunar.

Diğer lehçelerden Türkiye Türkçesine kazandırılmış pek çok eserden bahsetmek artık mümkündür. Pek çok yazar, şair ve sanatçının eserlerinden çeviriler yapılmıştır. Ancak Aytmatov bütün eserleri Türkiye Türkçesine çevrilmiş belki de yegâne yazardır. Bazı eserleri farklı mütercimler tarafından farklı dillerden tercüme edilmiş ve hatta farklı isimlerle yayınlanmıştır.

Dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olan Cengiz Aytmatov'un eserleri ve düşüncelerinden pek çok yazar ve şair etkilenmiştir. İnsanın iç dünyasını, millî kimlik ve kültürel değerlerini eserlerinde yansıtmaya onun geniş kitlelere ulaşmasına sebep olmuştur. Aytmatov'un evrensel bir yazar ve düşünür olması pek çok yazar ve şairin eserlerinde yaşamaya devam edeceğini göstermektedir.

Bu çalışmada Kırgız şairi Elmira Tölökova'nın dünyaca ünlü yazar Cengiz Aytmatov'un eserlerinden ve eserlerindeki karakterlerinden esinlenerek kaleme aldığı şiirleri Türkiye Türkçesine aktararak incelenmiştir. Şairin dizelerinde Aytmatov'un kahramanlarına yer verilerek kahramanların yer aldıkları eserler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Çözümlemelerde şiirlerin yapısından ziyade muhtevaya önem verilmiş; imge ve simgelerden ve metaforlardan hareketle çözümlenmeler yapılmıştır.

Elmira Tölökova kaleme aldığı bu şiirleriyle Aytmatov'un değerini göstermesinin yansırı millete, topraklarına, kültürel değerlerine de sahip çıktığını kanıtlamıştır.

Anahtar Sözcükler: Cengiz Aytmatov, Elmira Tölökova, kahraman, şiir.

* Dr. Öğr. Üyesi; Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, darслан@kastamonu.edu.tr

** Öğr. Gör. Dr.; Kastamonu Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, msarслан@kastamonu.edu.tr

*** Prof. Dr.; Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, osoylemez@kastamonu.edu.tr

AYTMATOV'S HEROES SPEAK IN ELMIRA TÖLÖKOVA'S VERSES

Abstract

The Turkish world is extremely rich in terms of language, culture and literature. Each Turkish dialect learned opens the door to new treasures. Even though the translated works do not correspond to the original treasures, they leave an impact on the mind of the reader. Even though it may not give the sincere and enveloping atmosphere of a literary work, it offers examples from the people, nature, traditions and customs, and even plants and animals of the people or country/nation to which it belongs.

It is now possible to talk about many works that have been translated into Turkey Turkish. Translations have been made from the works of many writers, poets and artists. Aytmatov is perhaps the only writer whose entire works have been translated into Turkish. Some of his works have been translated from different languages by different translators and even published under different names.

Many writers and poets were influenced by the works and thoughts of Cengiz Aytmatov, who has an important place in world literature. Man's inner world, national identity and cultural values have caused him to reach large masses. The fact that Aytmatov is a universal writer and thinker shows that he will continue to live on in the works of many writers and poets.

In this study, the poems written by Kyrgyz poet Elmira Tölökova, inspired by the works of the world-famous writer Cengiz Aytmatov and the characters in his works, were analyzed by translating them into Turkish. Aytmatov's heroes are heard in the poet's verses. In addition, brief information is given about the works in which the characters's appear. In the analyses, importance was given to the content rather than the structure of the poems; Analyzes were made based on images, symbols and metaphors.

With these poems she wrote, Elmira Tölökova not only showed Aytmatov's value, but also proved that she protected her nation, land and cultural values.

Keywords: Cengiz Aytmatov, Elmira Tölökova, character, poem.

Giriş

Türk dilinin, kültürünün ve edebiyatının zenginliği tartışılmaz. Bu zenginlik Türklerin yaşadığı bütün mekânlara kadar ulaşır. Türk kültürünün zengin kaynakları sadece Anadolu'da gelişmez, kökleri Türklerin yaşadığı en ücra köşelere kadar uzanır. Kırgızistan coğrafyası da yalnızca Manas'ı yetiştirmekle kalmamış Cengiz Aytmatov gibi büyük bir yazarı dünya edebiyatına hediye etmiştir. Öğrenilen her bir Türk lehçesi yeni hazinelerin kapısını ardına kadar açmaktadır. Genel bir ifade ile kültür, birçok yerde ancak dil sayesinde ifadeye bürünmekte ve manalar kazanmaktadır (Kaplan, 1999, s. 201). Çevirileri yapılan eserler de her ne kadar hazinelerin aslının yerini tutmasa da okurda tesir bırakır. Belki edebî eserin insanı sarıp sarmalayan samimi havasını vermese de mensubu olduğu halkın veya memleketin/milletin insanlarından, tabiatından, gelenek göreneklerinden, hatta bitki ve hayvanlarından numuneler sunar.

Cengiz Aytmatov'un eserleri ve düşüncelerinden pek çok yazar ve şair etkilenmiştir.¹ İnsanın iç dünyası, millî kimlik ve kültürel değerleri onun geniş kitlelere ulaşmasına sebep olmuştur. Aytmatov'un evrensel bir yazar ve düşünür olması pek çok yazar ve şairin eserlerinde yaşamaya devam edeceğini göstermektedir.

Türk dünyasının büyük yazarı Cengiz Aytmatov'un 10 Haziran 2008'de ölümüyle edebiyat dünyası derin bir üzüntüye kapılmıştır. Arkasında bıraktığı hayranları ve onlarca ozan şiirleriyle onu ahirete uğurlamıştır. Onlardan biri de işte burada dizelerinde Aytmatov'un kahramanlarını konuşturan, onları konuştururken duygularını söyleten Elmira Tölökova'dır.² Hem bir okuyucusu hem bir hemşehrisi olarak hem de bir kadın olarak yazarın kahramanları ile kendini özdeşleştiren Tölökova çok duygusal şiirler kaleme almıştır. Şair Elmira Tölökova, eserinin ortaya çıkışını "Kahramanlar Konuşuyor" adlı eserinin başında şu sözleriyle ifade etmektedir:

"Dünyaca ünlü yazar Cengiz Aytmatov'un eserleri kimleri etkilemedi ki... Ben de onlardan biriyim. Şu ana kadar dünyada yazarın eserlerinden hiçbir film, dizi ya da karakterin imajını tasvir eden resimler yaratılmadı. Her okuyucu eseri kalbiyle kabul eder ve hayal gücüne göre onun etkisini resimlerde, dramalarda, filmlerde vb. yeniden yaratır. Ben de ondan etkilendim; Cengiz Aytmatov'un karakterleri ruhumu ele geçirdi, her biri bir şiire dönüştü ve şiirde kaderini "konuşturdu". Yazarın fikri, karakter ve karakterin kaderi ile birleşerek şiirin ahengini oluşturdu. Bedenimi titretip zihnimi meşgul ederek, etrafımda "konuşan" karakterlerin sözlerini yazmak zorunda kaldım. Böylece dramatik şiirlerimin yer aldığı "Kahramanlar Konuşuyor" 2003 yılının baharında yaratıldı" (Tölökova, 2015, s. 4).

Elmira Tölökova, "Kahramanlar Konuşuyor" adlı eserinin içinde "Cengiz Aytmatov'un Eserlerinin Tesirinde Yazılan Şiirler" başlıklı ayrı bir bölüm açarak şiirlerini bu eserde sıralamıştır:

Каармандар Сүйлөйт	Kahramanlar Konuşuyor
(Ч. Айтматовдун чыгармаларынын таасиринде жазылган ырлар)	(C. Aytmatov'un eserlerinin tesirinde yazılan şiirler)
Бул ырлар чын көңүлден болсун белек, Жазууга чыгармалар болду себеп. Шурудай тизмектелген тагдырлар, Тынч койбой, жан дүйнөмдү алды ээлеп	Bu şiirler can-ı gönülden hediye olsun, Yazmam için eserler sebep oldu. Boncuk gibi sıralanan çeşitli kaderler, Huzur bırakmadı, ruh dünyamı işgal etti.

1. Elmira Tölökova'nın Hayatı ve Eserleri

Elmira Tölökova 1967 yılında Kırgızistan'ın Isık Göl bölgesinin Ceti Ögüz ilçesine bağlı Ak Döbö köyünde doğmuştur. Kırgız Millî Üniversitesi Filoloji Fakültesi Kırgız Dili ve

¹ Cengiz Aytmatov'un da Batı edebiyatından, özellikle de Rus edebiyatından etkilendiği bilinen bir gerçek olmasına rağmen bu konuda henüz ciddi bir çalışma yapılmamıştır. Yazarın 1958'de Moskova'da Gorki Edebiyat Enstitüsü'nde eğitim aldığı da göz önüne alındığında etkilenmemiş olmasının imkânsız olduğu anlaşılır. Diğer taraftan az da olsa Rus kahramanlar eserlerde görünmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Kara, H. (2011). Sömürgeciyi tahayyül etmek: Cengiz Aytmatov'un kurmacasında Rusların edebî temsili. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 45(45), 113-138.

² Cihan Okuyucu da yıllar önce bir denemesinde Beyaz Gemi'nin isimsiz kahramanının çağrısına kulak vererek romanın sonunu yeniden yazmış ve kamyon şoförü Kulibek'in çocuğun çağrısına uyararak yanına geldiğini anlatmıştır. Bir başka denemesinde de "mankurtlaştırılmış" Colaman, annesinin mezarının etrafında büyüyen otlarla konuşurken tepesinde dolaşan Dönenbay kuşunun sesine kulak vermiş ve kim olduğunu hatırlamıştır. <https://www.gulumsedergisi.com/2021/06/23/mankirt/> (07.08.2024)

Edebiyatı bölümünden mezun olup 2012 yılında burada doktorasını da tamamlamıştır. 1988-1990 yıllarında 5 numaralı ortaokulda Kırgız Dili ve Edebiyatı öğretmeni, 1990-1993 yıllarında Kırgızistan Bilimler Akademisinde araştırma görevlisi, 1993-1994 yılları arasında Bişkek Politeknik Üniversitesinde Kırgız Dili öğretim elemanı, 1994-1999 yılları arasında Bişkek Slavyan Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. 1999 yılından beri Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Yabancı Diller Bölümü'nde doktor öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Dil ve edebiyat alanında çeşitli çalışmaları bulunan Tölökova'nın 25'ten fazla bilimsel makalesi, 30 bilimsel metodolojik ders kitabı bulunmaktadır. Ayrıca çeşitli kitap projelerinde çalışarak Kırgız dilinin öğretimine büyük katkı sağlamıştır.

Bilim ve eğitim faaliyetlerinin dışında, şiir ve tiyatro ile ilgili eserleri bulunmaktadır: "İlginç Hayat" ("Kızık çaşoo", Bişkek, 2012) ve "Saklambaç" ("Caşınmak", Bişkek, 2021) adlı iki şiir kitabı ve "Kahramanlar Konuşuyor" ("Kaarmandar süylöyt", Bişkek, 2015), "Ne yapsın, Halkım!" ("Kantsin el!", Bişkek, 2016) adlı manzum dramı yayımlanmıştır. 2013-2015 tarihleri arasında Bişkek'teki T. Abdımomunov tiyatrosunda ve Narın'daki M. Rıskulov tiyatrosunda "Çıngızdın Açtığı Çığır" ("Çıngız salgan çıyır col") adlı dramı sahnelenmiştir. Şair, 2013'ten beri Kırgızistan Cumhuriyeti Ulusal Yazarlar Birliği üyesidir.

Bilim ve eğitim alanında yaptığı yeniliklerin karşılığı olarak 2001 yılında Kırgızistan'ın "Altın Diploma" ödülünü kazanmıştır. 2013 yılında Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından Dil Komisyonu'nun "Kırgız Dili" madalyasına layık görülmüştür. Yine aynı yıl Kırgız Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığının "En İyi Eğitimi" madalyasını almıştır.³

2. Cengiz Aytmatov'un Hayatı ve Eserleri

Kırgız edebiyatının dünyaca ünlü yazarı Aytmatov, 12 Aralık 1928 yılında Kırgızistan'ın Talas Bölgesinde bulunan Şeker köyünde dünyaya gelmiştir. Eserlerinde Kırgız coğrafyasını, kültürünü, tarihini en güzel şekliyle yansıtmıştır. Trajik bir çocukluk geçiren Aytmatov babasını küçük yaşta kaybetmiş, annesi ve babaannesi tarafından büyütülmüştür. Veterinerlik okuyan Aytmatov'un eserlerinde sık sık hayvanlara yer verdiğini görürüz. Hayatı boyunca editörlük, gazetecilik, yazarlar birliği sekreterliği, danışmanlık, büyükelçilik gibi çeşitli mesleklerde çalışmıştır.

Aytmatov'un ilk hikâyesi, 1952 yılında Pravda gazetesinde yayımlanan "Gazeteci Cyuda"dır. Bu hikâyeyi, 1957 yılında yayımlanan "Yüz Yüze" takip eder. 1956-58 yılları arasında Moskova'da Gorki Edebiyat Enstitüsüne devam eden yazarın "Cemile" adlı hikâyesi 1958 yılında Novy Mir (Yeni Dünya) dergisinde yayımlanır. Bu eseri büyük ilgi görür. Aytmatov, bu eserin Fransız şair Louis Aragon tarafından Fransızcaya tercüme edilmesi ve Avrupa'da yayımlanması ile şöhreti yakalar. Aragon bu hikâyeye yazdığı ön sözde "Cemile" hikâyesi için "dünyanın en güzel aşk hikâyesi" ifadesini kullanır. Aytmatov, "Cemile"nin yayımlandığı 1958 yılında Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne girer. Aynı yılın sonunda Kruşçev'in anti-Stalinist kampanyası sırasında Sovyet Komünist Partisi'ne ve Yazarlar Birliği'ne kabul edilir (Akça, 2016, s. 17).

1963 yılında ilk romanı "Toprak Ana" ve hemen ardından "Elveda Gülsarı" yayımlanır. 1970'te tüm dünyada yankı uyandıran "Beyaz Gemi" romanını neşreder. 1980 yılında "Gün Olur Asra Bedel" romanını, 1986 yılında "Dişi Kurdun Rüyalari" romanını neşretmiştir. 1975'te

³ Elmira Tölökova ile görüşme, 09.03.2021.

Kazak yazar K. Muhammedcanov ile Fuji-Yama adlı tiyatro eserini neşretmiştir. Sovyet yazarları arasında yerini pekiştirir. Bu yıllarda Literaturnyi Kırgızistan dergisi editörlüğünü, sonra beş yıl boyunca Pravda'nın Orta Asya 17 muhabirliğini yapmıştır. Aytmatov 1963 yılında, "İlk Öğretmen, Deve Gözü, Cemile ve Selvi Boylum Al Yazmalı" adlı hikâyelerinden oluşan Steplerden ve Dağlardan Hikâyeler adlı kitabıyla Lenin Edebiyat Ödülü'nü kazanır. 1959-67 yılları arasında Novy Mir'in editörlüğünü yapar. 1968'de Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü kazanır. Aynı yıl Kırgızistan milli yazarı seçilir. Cengiz Aytmatov'un edebi seyri bu yıllarda hikâyecilikten roman yazarlığına doğru kayar. İlk romanı olan Toprak Ana 1963'te neşredilir. Yine aynı yıl yayımlandığında büyük heyecan uyandıran Elveda Gülsarı'yı kaleme alan Aytmatov, daha sonraki yıllarda çeşitli yayın organlarında hikâyelerini yayınlamaya devam eder. 1964'te yayımlanan "Kızıl Elma" ve 1969'da yayımlanan "Oğulla Buluşma" hikâyelerinden sonra, yazar 1970'te edebiyat âleminde yankı bulan Beyaz Gemi romanını neşreder. Daha sonra 1972'de "Asker Çocuğu" hikâyesini, 1975'te Kazak yazar Kaltay Muhammedcanov'la birlikte Fuji-Yama adlı tiyatro eserini, 1976'da "Sultanmurat", 1977'de "Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek" hikâyelerini neşreder. 1980 yılında kaleme aldığı Gün Uzar Yüzyıl Olur romanı yazarın edebiyat hayatında izlediği yol bakımından önemlidir. Aytmatov, 1986 yılında neşredilen Dişi Kurdun Rüyalari isimli romanıyla, yazarlık seyrini mahalli olandan evrensel olana taşımıştır. Aytmatov 1990'da yayımlanan "Beyaz Yağmur ve Yıldırım Sesli Manasçı" hikâyelerinden sonra, aynı yıl Cengiz Han'a Küsen Bulut'u yayımlar (Akça, 2016, s. 18).

2008'de Tataristan'a iş seyahatine giden Aytmatov, orada rahatsızlanarak Almanya'ya götürülür; ancak çoklu organ yetmezliği nedeniyle 10 Haziran 2008'de hayata gözlerini yumar.

Dünyaca ünlü yazar Aytmatov, 80 yıllık ömrüne birçok hikâye, roman, tiyatro eseri sığdırmıştır. Eserleri 150'den fazla dile tercüme edilmiş, dünyaca tanınan ve sevilen bir yazardır. Tarihine, kültürüne, toprağına, soyuna bağlılığı onun ölümsüz bir yazar olarak hafızalara kazınmasında ve tüm dünya okuru tarafından sevilmesinde etkilidir (<https://www.aa.com.tr/tr/kultur/kirgizlari-eserleriyle-dunyaya-tanitan-isim-cengiz-aytmatov/2610356#>).

İnsan, başkalarını anlatırken hep kendini arar. Aytmatov da başkalarının öyküsünü anlatırken hep kendini bulmaya çalışır. Bu nedenle eserlerinde, özlemle yolu beklenen bir baba vardır; ne var ki gerçek hayatta Aytmatov, 1937 yılından beri aradığı kayıp babasının kemiklerine ancak 1991 yılında Kırgızistan'ın Çontaş vadisinde rastlayacaktır (Korkmaz, 2009, s. 16).

Aytmatov'un eserlerinde yarattığı tipler o kadar gerçektir ki her biri okurun hafızasına kazınmıştır. Eserlerindeki tipler gerçekliğini Aytmatov'un çocukluk anılarından, yaşadığı topraklardan, tarihten almaktadır. Aytmatov'un eserlerinin ve karakterlerinin hayatın içinden olduğunu şu sözleriyle de anlamak mümkündür:

Çok erken çalışmaya başladım. On yaşında toprağı işledim. Bir sene sonra bölge merkezine, Kirovskoye Rus köyüne taşındık. Annem muhasebeci olarak işe başladı. Bir kere daha Rus okuluna gittim. Savaş (II. Dünya Savaşı) patlak verdiğinde hayat yeni yeni düzene girmeğe başlamıştı. 1942'de annem bizi destekleyemediğinden okulu bırakmak zorunda kaldım. Bir kez daha, savaşın zor şartları yüzünden fakirleşmiş köyümüzü Şeker'de idim. Gençler arasında en bilgilisi olduğum için Köy Sovyet'i (Kolhoz) sekreterliğine tayin edildim. (Kolcu, 1997, s. 25)

3. Elmira Tölökova'nın Cengiz Aytmatov'un Eserlerinin Tesirinde Yazılan Şiirleri ve İncelemeler

3.1. Жамийля/Cemile (1958)

Aytmatov'un edebiyat dünyasında yeni boy göstermeye başladığı yıllarda kaleme aldığı ilk eserlerinden olan "Cemile" için hikâye mi yoksa roman mı denilmesi gerektiğine henüz karar verilebilmiş değil. Rusçadan gelen "povest" kavramı hemen hemen bütün çağdaş Türk lehçelerinde kullanılmaktadır, hatta Türkiye'de bile kullanılmaya başlanmıştır. Eseri uzun hikâye olarak da kısa roman olarak da adlandırmak mümkündür. Bu çalışmada "Cemile" için "roman" kavramı kullanmayı tercih ettik.

Cemile romanıyla ilgili birçok yazı yazılmıştır.⁴ Roman, kimileri için bir "aşk" romanıdır. "Savaş" romanı da denilebilir; çünkü savaş yıllarında cephe gerisinde verilen bir başka "savaş"ın hikâyesi anlatılmaktadır. Cemile'nin kocası Sadık, cepheye savaşmak için gitmiştir. Birkaç aylık evlilik Sadık'ın vatan için savaşmaya gitmesiyle kesintiye uğrar. Kaynanasından "gelin" değil de "kızı" muamelesi gören, çalışkan, dürüst, akıllı ve güçlü Cemile için ikinci bir hayat başlar. Daniyar yaralı hâlde cepheden gelir. O bir savaş mağdurudur, yaralanmıştır. Gerçi sadece bacağından vurulmuştur; ama Daniyar aslında yüreğinden ve beyninden vurulmuş gibidir. Hayata küs bir birey olarak Cemile ve ailesinin yaşadığı köye gelir. Cemile ve kayınbiraderi küçük Seyit ile birlikte cephedekilere buğday yetiştirmek için vagonlara yük yüklemeye başlar. Seyit sanatçı ruhlu bir gençtir ve daha sonra Cemile ile Daniyar arasında doğacak olan büyük "aşk"ın ve belki de "mutluluğun" resmini yapar. Yaşanan bu aşk yüzünden Cemile "ahlaksız" kadın ilan edilir; çünkü evli bir kadının, üstelik kocası vatan için düşmanla çarpışırken başkasıyla köyü terk etmesi kabul edilebilecek bir şey değildir. Ahmet Sarıgül, Cemile'den bahsederken; "Cemile'yi Daniyar'a âşık eden asıl neden Cemile'nin ahlakî zaafı değil, Daniyar'ın terennüm ettiği efsunkâr türkülerdir" der (Sarıgül, 2017, ss. 164-184). Söylenen türkülerin sözleri kadar ezgileri de onlara, kendi kimliklerini ve büyük insanlık ruhunu keşfetmelerini sağlar. Cemile ve Daniyar, binlerce yıllık ezgilerin gücüyle yakınlaşır ve birbirinin ruhlarında kendilerini, kimliklerini keşfederler. Bu özgür açılımın sağladığı güçle, hiçbir şeyleri yokken her şeye karşı koyabilecek yürekliliği gösterirler (Korkmaz, 2008, s. 45). Tölökova'nın kaleme aldığı Daniyar'ın Türküsü ve Cemile'nin Türküsü romanın bir "aşk" romanı olduğunu kanıtlar niteliktedir.

3.1.1. Даниярдын Ыры / Daniyar'ın Türküsü

Күлкүмдүн тең, жартысы, Өмүрдүн бал тамчысы. Өзүңсүң бир, Жамийлам, Махабаттын жарчысы. Сагынычтын түнөгү, Таалайымдын жүрөгү. өзүң болдун, Жамийлам, Ак сүйүүмдүн мүрөгү.	Gülüşümün yarısına denk, Ömrün bal damlası. Sensin sadece, Cemile'm, Sevginin habercisi. Özlemin yuvası, Mutluluğumun kalbi. Sen oldun Cemile'm, Saf aşkımın özü.
---	--

⁴ Onur Tarlacı makalesinde Cemile'yi yazarın diğer kahramanları içinde değerlendirir. Tarlacı onu "aşkı en üst değer olarak yaşayan bir kadın" olarak niteler. Bk. Tarlacı, O. (2017). Cengiz Aytmatov eserlerinde kadın: Cemile hikâyesi örneği," *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD)*, 1(2), 189-198. Cafer Gariper de "Cengiz Aytmatov'un Cemile Adlı Hikâyesinde İnsanın Kendisi Olması Problemi ve Aşk" başlıkla yazısında Cemile'yi "gelenek-evlilik-aşk" arasında sıkışmış bir kadın olarak görür. Bk. Gariper, C. (2007). Cengiz Aytmatov'un Cemile adlı hikâyesinde insanın kendisi olması problemi ve aşk. *İlmi Araştırmalar*, (23), 59-72. Rawyar Jabbari de aynı bakış açısıyla Cemile'yi değerlendirir. Bk. Jabbari, R. (2020). Cengiz Aytmatov'un Cemile adlı hikâyesinin üzerine bir inceleme. *International Social Sciencis Journal*, 6(74), 5376-5391.

<p>Кайратыма тирөөчсүн, Канатымдын бирөөсүн. Кантем сенсиз, Жамийлам, Калганын бил бир өзүн.</p>	<p>Sen benim desteğimsin, Kanamımın birisin. Naparım sensiz, Cemile'm, Gerisini yalnız sen bil.</p>
<p>Сүйүүгө эки чырак көз бололу, Сүйлөсө сүйлөнүүчү сөз бололу. Сүйүнтүп, маңдайына бүткөн түгөй, Адашса, издеп тапчу өз бололу.</p>	<p>Sevgiye ışık saçan iki göz olalım, Konuşsa dile gelen söz olalım. Sevindirerek, kaderine yazılı çifti, Karışsa, arayıp bulan olalım.</p>
<p>Жанына өмүр кошчу таң бололу, Шаңына кошулуучу шаң бололу. Жол таппай туталанып турса сүйүү, Нур чачып, жол көрсөтөр шам бололу.</p>	<p>Canına can veren sabah olalım, Şanına şan katan şöhret olalım. Yolunu bulamayıp şaşırса da aşk, Işık saçıp yol gösteren mum olalım.</p>
<p>Бөлө алгыс, соңу да жок, зор сүйүүнүн, Боюна бүткөн чыйыр из бололу. Тагдырга каршы туруп бак издеген, Таалайлуу Лейли, Мажнун биз бололу. (s. 381-382)</p>	<p>İmkânsız, sonsuz, zor aşkın, Peşinden giden iz olalım. Kadere karşı durup mutluluk arayan, Mutlu Leyla, Mecnun biz olalım.</p>

3.1.2. Жамийланын Ыры / Cemile'nin Türküsü

<p>Саябан бактын, Салкынын күтсөм. Данияр тура, Өзүмдү күткөн.</p>	<p>Salkım söğüdün altında, Serinliği beklesem. Daniyar ayağa kalkıp, Beni bekledi.</p>
<p>Мелжиген колум, Көк майсаң төрүм. Өзүңсүз жерийм, Өзүмдү өзүм.</p>	<p>Kalkan elim, Yeşilliğin hapishanem. Bensiz kabul edemem, Kendimi kendim.</p>
<p>Канатым болсоң, Кайрылбай учам. Дүйнөнү кезем, Кангыча кусам.</p>	<p>Kanam olsan, Dönmeden uçarım. Dünyayı dolaşırım, Doyana kadar kusarım.</p>
<p>Өмүрүм болсоң, Өзүңө көчөм. Өкүттө калбай, Дүйнөдөн өтөм.</p>	<p>Hayatım olsan, Sana taşınırım. Cesaretim kalmadan, Dünyadan göçüp giderim.</p>
<p>Ак сүйүүм болсоң, Отуңа жанам. А булак болсоң, Сүйүүңө канам.</p>	<p>Saf aşkım olsan, Ateşinle yanarım. Ah kaynak suyu olsan, Aşkına kanarım.</p>
<p>Ашыгың болсом, Айылыңда калам. Ай, күндөй жанып, Коңулүң табам. (s. 382-383)</p>	<p>Aşğın olsam, Köyünde kalırım. Ay, Güneş gibi parlayıp, Gönlünü bulurum.</p>

3.2. Саманчынын Жолу / Toprak Ana (1963)

Kırgızlar sahip oldukları gelenekleri ile kültürel yapılarını korumaya çalışan, toprağın bir milletin geçmişi ve hayat verici bir unsur olduğunun farkında bir toplumdur. Nitekim Aytmatov'un eserlerinde toprak, tarihin yaşayan tarafı, kültür hazinesinin taşıyıcısı dolayısıyla insan ve ona ait her şeyle etkileşim içerisinde yol alan bir fonksiyona sahiptir (Kolcu, 2015, s. 103-106).

Daha çok *Toprak Ana* olarak bilinen bu romanda Cengiz Aytmatov, yine savaş yıllarında yaşanan sıkıntılı günleri anlatır. Dikkatli okurlar yazarın hayatından izler bulurlar.⁵ Burada da savaşın yıkımı, ailelere getirdiği felaketler Tolgonay ismindeki Kırgız kadın üzerinden verilir. Nitekim şair Elmira Tölökova da onun için yazmıştır şiirini. Tolgonay'ın severek evlendiği kocası Savankul'dan üç oğlu olur. Ekip biçecekleri ve geçinecekleri kadar bir tarla sahibi olmanın hayalini kurarlarken savaş patlak verir.

Oğulları Kasım cepheye çağırılır. Daha sonra Savankul ve Muslubeg de II. Dünya Savaşı'na katılmak üzere cepheye giderler. En küçük oğul Caynak da habersizce onların peşinden gider. Tolgonay bir anda hem kocasız hem de evlatsız kalmıştır. Yanında gelini Aliman'dan başka kimse kalmaz. Köydekilerle birlikte herkes cephedekiler için çalışmaya başlar. İlk önce Savankul ve Kasım'ın ölüm haberleri gelir. Arkasından Caynak da savaşta hayatını kaybeder. Tolgonay ve gelini Aliman eşsiz kalırlar. Genç Aliman, bir çoban ile gönül ilişkisine girer. Bu çobandan olan çocuğunu doğururken hayatını kaybeder. Tolgonay da böylece torunu ile baş başa kalır. Dertlerini kendisi gibi "ana" olan "toprak" ile paylaşır. Tolgonay ana ile Toprak ana kayıplarının verdiği acılarla dertleşirler. II. Dünya Savaşı'nın açtığı yaralar ve sebep olduğu açlık ile sefalet köylülerin hayatını oldukça zorlaştırır.

Savaşın sona ermesiyle bu sefer savaştan sonraki hayat, romanda yer alır. Savaş sona ermiştir ama savaşın yaralarını sarmak o kadar kolay değildir. Savaşın o hengâmesi geçince savaşın acılarını, kayıplarını yeni yeni idrak etmeye başlarlar. Ne Tolgonay ne de gelini savaştan sonra kendilerini toparlayabilirler. Bütün umutlar savaş sonrasına kalmıştır. Ne yazık ki hayat onlara istediklerini vermez, savaşın hengâmesi de geçince gelin kaynana hayat gerçeği ve acılarıyla baş başa kalırlar (Duman, 2015, s. 55).

Bu yıkımı ve tükenmişlik Tolgonay'ın ağzından şair Tölökova dizelerinde anlatır:

3.2.1. Толгонай / Tolgonay

Түбү түшүп, кан жуткан кара согуш, Булгай албайт канга жууп ынтымакты! Өзүн өзү өлтүрүп тынса эмне, Адамды жеп, кан кусуп тургучакты.	Dibe batmış, kan emen kara savaş, Kırilemez kana bulayarak barışı! Kendi kendini öldürüp dursa keşke, İnsan yiyip, kan kusup durmaktansa.
Кан жыттанып каңылжар жарган согуш Табиятты тыптыйпыл кылгычакты, Өзүн өзү жок кылып алса эмне Жүрөгүнө душмандын сыйгычакты.	Kan kokup burun sızlatan savaş, Tabiatı tamamen yok etmektense, Kendi kendini yok edip alsa keşke, Yüreğine düşmanını saklamaktansa.
Наристенин оюна келбес согуш!	Küçük bir çocuğun aklına gelmez savaş!

⁵ Akmatliyev, A. (1998). *Cengiz Aytmatov'un dünyası*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları., Zambak, F. (2019). Cengiz Aytmatov'un 'Toprak Ana'sı: İkincilleştirilmeden ilişki kurulan doğanın dirimsel gücü. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (64), 199-211.

Жакшылыкты адамга бербес согуш! Колдон алып балдарын, жар, тууганды, Адамзатты жеңе албасын сезбес согуш!	İyiliği insana vermez savaş! Elinden alıp çocuklarını, akrabaları, İnsanlığı yenemeyeceğini hissetmez savaş!
Титиретип дүйнөнү болгун, болбо, Титиребей көтөрчү жүрөгүм бар! Кол салбастан, мекендин гүл багына, Каның катса, куу согуш, бир өзүмдү ал! (s. 380)	Dünyayı salla ya da sallama, Korkudan titremeyen yüreğim var! Saldırmadan, vatanın çiçek bahçesine, Susasan da kuru savaş, yalnızca beni al!

Tolgonay'ın gözünde ve Aytmatov'un sözlerinde olduğu gibi Tölökova'nın dizelerinde de "savaş" kan emen "kara bir savaş"tır ve kana bulanmış barışı kirletemez, kirletmemeli de. Kan kokan "savaş" doğayı da doğallığı da yok eder, yüreğine düşmanın sevgisini olsa bile kendi kendini yok eder. Aliman'ın çobandan olan oğlu da Beyaz Gemi'nin isimsiz çocuğu da "savaş"ı bilmezler; çünkü "savaş" insanlara asla iyilik vermez, çoluk çocuğu, akrabaları olsa da "insanlığı" yenemez bu "ruhsuz savaş!" Her şeye rağmen Tolgonay korkusuzca hayatta kalmaya çalışır, vatanın çiçek bahçesi olan çocuklar/ın/a saldırmadan sadece kendisini alması için yalvarır; "Susasan da kuru savaş, yalnızca beni al!"

Aytmatov'un romanlarında, izleği şekillendiren ve karşıt değer olarak yer alan savaş, yaşamın yeryüzüne sinen bütün kutsallığını parçalayarak kişioğlunun hem filogenetik hem de ontolojik varoluş kaygılarına saldırır ve kişioğlunu çevresindeki 'şey'lere 'batmış' gibi hissetmesine sebep olur. Kişioğlunun evrendeki varoluşu bir yanıla ontogenetik (bireysel varolma), bir yanıla da filogenetik (soy oluş) temeline dayanır (Durmuş, 2014, s. 120).

Gülsarı romanının kahramanı Tanabay da savaştan önce inandığı değerlerin "savaş" sonrasında nasıl değiştiğini gözleriyle görür ve hayal kırıklığı yaşar.

3.3. Гүлсарат / Elveda Gülsarı (1968)

Cengiz Aytmatov'un eserlerini "iki dillilik ve millilik" açısından inceleyen önemli bir çalışmaya imza atan Svat Soucek bu roman için "1966'da yayınlanan *Gülsarı*, Aytmatov'un tam olgunlaşmış ilk romanıdır" demektedir.⁶ Yazarın bundan önceki hikâyeleri ve *Cemile*'si yazarlık hayatına atılmış ilk adımlar idi.

"Elveda Gülsarı" romanında Gülsarı adlı sarı tayın roman başkışisi gibi görünmesi, konunun bir atın hikâyesi olduğu anlamına gelmez. Okuyucu romanı ilk okuduğunda sıklıkla Tanabay ve Gülsarı'nın hayat hikâyesinin, ikisi arasındaki bölünemez sevginin anlatıldığını görüp bu eserin dostluk üzerine yazılmış bir roman olarak da görebilir. Ancak her ne kadar roman Tanabay ve Gülsarı'nın etrafında şekilleniyor gibi görünse de asıl konu Tanabay ve onun gibi devrime inanmış ve bu uğurda ağır bedeller ödemiş Kırgız Türklerinin acı dolu hikâyesidir. Eserde II. Dünya Savaşı'nın henüz bittiği zamanlarda, toplumun gerek sosyal gerek ekonomik ve gerek psikolojik durumları etraflıca işlenmiştir. Savaşın kendisi bir yıkımdır. Savaş sonrası ise, bu yıkımdan arta kalan açlık, sefalet, zulüm herkeste tek tipleşen duygular ve bir tür toparlanamayıştır. Eserde savaş sonrası yeniden toparlanma adı altında kolhoz sistemi yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Başlangıçta amacından sapmayan bu sistem daha sonra bir tür sömürü sistemi hâlini alacaktır. Bununla mücadele etmek sadece cesaret istemiyor; hiç yoktan

⁶ Soucek, S. (1981). National color and bilingualism in the work of Chingiz Aytmatov. *Journal of Turkish Studies*, 5, 70-98. Bu yazının tercümesi için; Soucek, S. (1996). Cengiz Aytmatov'un eserlerinde milli renk ve iki dillilik. İng.den terc. Orhan Söylemez. *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, sayı 10, Aralık, ss. 7-40.

bedel ödemek gerekiyor. Roman Sovyet rejimine bir eleştiri niteliği taşır. Eserde; İnsanı, insanlığı, emeği önemsemeyen bir rejim eleştirisi vardır. Burada hedeflenen sorgulamayan, mankurtlaşmış ve itaatkâr insanlar oluşturmaktır. Romanda işlenen önemli bir konu da soyun, geçmişin unutturulmasıdır (Karabulut ve Bulut, 2020, s. 108-109).

Bu eser, Tanabay ve onun gibi devrime inanmış gençlerin II. Dünya Savaşı sonrası yeniden yeşeren ümitlerinin kırıldığı zorlu hayat şartlarının olumsuz etkilerinin yaşandığı bir romandır. “Elveda Gülsarı toplumsal dönüşümler doğrultusunda daha iyi bir gelecek beklentisine sahipken hayal kırıklığı yaşayan insanların romanıdır (Kaplan, 2009, s. 306).

Romanın başkahramanı belki de başkahramanları Tanabay ve doru at Gülsarı’dır. Bu iki kahramanın hayat hikâyeleri her ne kadar ayrı ayrı başlasa da birbirine bağlı olarak yürür. İki de hayatın sonuna birlikte yürürler, sistemin kurbanları olarak değerlendirilirler.

Tanabay başlangıçta inanmış bir komünist olarak kendini gösterir. Yazarın babası da dâhil olmak üzere pek çok aydın da öyle değil midir? Öyledir; ama çok güvendikleri, inandıkları Sovyet sistemi hem onların hayatını karartmış hem de roman kahramanları olan Tanabay ve Gülsarı’nın ümitlerini, hayallerini yıkarak onlar için trajik bir son hazırlamıştır. Hayata demirci olarak başlayan Tanabay, at yetiştirme sorumlusu arkadaşı Çoro’nun ısrarıyla at yetiştiriciliğine geçmiş, atlar yetiştirmiş ve en önemlisi Gülsarı’yı yetiştirmiştir.

Tanabay ve onun gibi Kırgız demirci ustalarının yaptığı kırılması zor zincirler “bağımsızlık” sembolü olan Gülsarı’nın ayaklarına geçirilmiş, Kırgızistan’ın muhteşem bozkırında istediği gibi yaşayan zavallı atın hayatını karartmıştır. Okuyucunun gönülden istediği “Gülsarı’nın zincirlerini” koparmasıdır. Nitekim bazı çevirilerin başlığı “Kopar zincirlerini Gülsarı” olarak atılmıştır. Gerçekten de esarete isyan eden Gülsarı ilk başlarda bacalarına bağlanan zincirleri koparır atar. Yuvasına, özgürce yaşadığı insan Tanabay’ın yanına kaçar. Fakat rejim katıdır ve âsileri cezalandırır. Bozkırlarında, yaylalarında özgür yaşamaya alışmış Kırgız halkı da Gülsarı ile cezalandırılır; zira Gülsarı onları temsil etmektedir. İğdiş edilen sadece at değildir, aynı zamanda onun temsil ettiği halk iğdiş edilmiştir.

Tanabay’ın uğruna öz kardeşini bile gözünü kırpmadan feda ettiği Sovyet rejimi hem Gülsarı’yı hem de ümitlerini, heyecanını elinden almıştır. Yeni yetişen yöneticiler halkı değil kendilerini düşünmektedirler. Acımasız ve ruhsuzdurlar. Belki de rejimi tam olarak onlar temsil etmişlerdir. Elinden atı alınan Tanabay’ın gelini de Kırgız geleneklerinin tam tersine yaşlı kaynatasına gereken saygıyı göstermemiştir. Bu Tanabay’a inen son darbedir.

Parti ve üyelerinin, nihayet gelininin göstermediği saygı ve sevgiyi şair Elmira Tölökova ona gösterir ve Tanabay’ın Gülsarı’ya duygularını anlatan şiir yazar. Tölökova, romanın ender olumlu kahramanlarından Çoro için de bir şiir yazar. Tanabay’ı hayata bağlayan sevdiği genç kadın Bübücan ve nihayet “hayat”ın kendisi için de şiir yazar.

3.3.1. Танабайдын ырлары/Tanabay’ın Türküleri

3.3.1.1. Гүлсарыга / Gülsarı’ya

Тушунда эл оозунда Гүлсары элен,
Күлүгүм, куюн жетпес тулпар элен,
Жоргонун даңкынан кем калышпаган,
Сүйүүгө кумарлуу жан, шумкар элем.

Bir zamanlar halk ağzında Gülsarı idin,
Yürüktün, fırtınanın yetişemediği at idin,
Yorganın şöhretinden eksik olmayan,
Aşk tutkusu olan bir şahindim.

Жаштыкты аманатка алды жылдар, Жашымды убайымга салды жылдар. Жаштыгым, Гүлсарымдын махабаты, Гүл бойдон кучагыңда калды жылдар.	Gençliği emanet aldı yıllar, Yaşımı endişeye saldı yıllar. Gençliğim, Gülsarı'mın sevgisi, Çiçeklerin hepsi kucağında kaldı yıllar.
Кыйкырык, сүрөөн чыкса шашкан дүйнө, Жорго тай кашканы издеп качкан дүйнө. Умсунтуп жол каратып койду кантем, Жомоктой Бүбүжанды тапкан дүйнө.	Haykırış, desteklese aceleci dünya, Yorganın tayı bulup kaçtığı dünya. Umut edip yola bakıp durdu ne yapayım, Masal gibi Bübücan'ı buldu dünya.
Жаңылбай арыш кере чапкан заман, Чайпалбай ыракатка баткан заман. өмүргө тете жанга эркти берип, Бактысын бул дүйнөдөн тапкан заман.	Yanılmadan büyük adımlarla koşan zaman, Hareket etmeden huzura eren zaman. Ömre denk ruha özgür irade verip, Mutluluğunu bu dünyada bulan zaman.
Жыбылжып желе жортуп өттү бугүн, Оргуштап чыкпай барат өмүр, күнүм. Узаттым Гүлсарымды о дүйнөгө, Уга албай калдым анын дүбүрт, үнүн.	Sakin sakın rüzgâr esip geçti bugün, Durmada akıp gidiyor ömür, günüm. Uğurladım Gülsarı'mı öbür dünyaya, Duyamaz oldum onun ayak seslerini.
Улгайып жашка моюн сунган кезим, Досумду, атты жоктоп турган кезим. Жалганда жалгыз жанган бул дүйнөдөн, Өтө албай жалгызсырап турган кезим.	Yaşlanıp gençliğe boyun eğdiğim çağım, Arkadaşımı, atı kaybettiğim çağ. Yalnız başına yandığım şu yalan dünyadan, Geçemeyip yalnız hissettiğim çağ.
Кымбаттап күн санаган асыл курак, Кылчактап жакындарын медеп кылат. Чоромду, Гүлсарымды алган дүйнө, Ингендей жок издеткен - Өмүр сынак. (s. 385-386)	Değerlenip gün sayan asil zaman, Geriye dönüp bakıp yakınlarını değerli yapar. Çoro'mu, Gülsarı'mı alan dünya, İngen gibi yoku aratan - Hayat bir sınav.

Şair Tölökova, Kırgız halkını ve onun özgürlüğe düşkünlüğünü temsil eden Gülsarı ile konuşur, dertleşir. Gülsarı bir zamanlar halkın ağzında sanki bir efsanedir. Kazanmadığı yarış kalmaz, fırtınanın yetişemediği yorga bir attır. Sahibi Tanabay'ın "aşk" tutkusunu kendi tutkusu ile birleştirir, olan biteni hisseder. Yıllar ve kolhoz başkanı bir olup şairin de Gülsarı'nın da gençliğini elinden alır, onu endişeye salar. Yıllarla beraber çiçekler de şairin kucağında kalır. Tanabay, görevliler Gülsarı'yı alıp kolhoz başkanına götürdüklerinde yorga atının arkasından baka kalır. Şair "Uğurladım Gülsarı'mı" der ve "Yaşlanıp gençliğe boyun eğdiğim çağ, arkadaşımı, atı kaybettiğim çağım. Yalnız başına yandığım şu yalan dünyadan, Geçemeyip yalnız hissettiğim çağ" diye devam eder. "Çoro'sunu, Gülsarı'sını alan bu dünyada "hayat bir sınav"dır şair için.

Her şeye rağmen Tanabay'ın Bübücan'ı bulması masal gibi dünyanın işaretidir. Çoro da onun için masal dünyasındaki bir dost gibidir. Şairin ona da söyleyecek sözleri vardır. Ecel kanadını kırmış, Gülsarı'sının hayatını karartmış, zavallı Çoro'yu yok etmiştir. Şair, ömürde dengini, gücünü ve nefesini kaybetmiş, fikirdaşını, sohbet arkadaşını ve yoldaşını yitirmiştir.

Şair Tölökova iki satır şiire Çoro gibi bir dostu nasıl sığdıracağını bilememenin sıkıntısını yaşar. Çünkü Çoro iki satıra sığmayacak kadar asil bir dosttur. Veda zamanı gelmiş, damla su gibi dökülen kıymetli dostunu yumuşak kara toprağa vermiştir.

3.3.1.2. Чорого / Çoro'ya

Ажал кайрып канатым, Кара жабылып сары атын. Эсил кайран, Чором жок, Ашынды өксүк жаратым.	Ecel kırıp kanadımı, Karalara büründü sarı atın. Asil sevgili, Çoro'm yok, Acımdan eksik hissettim.
Өмүр шерик, теңим жок, Жанга кубат, демим жок. Кенештешим, кептешим, Сапарлашым эми жок.	Ömür ortak, dengim yok, Gücüm yok, nefesim yok. Fikirdaşım, sohbet arkadaşım, Yoldaşım şimdi yok.
Өзөктү өрттөп өкүрүк, Досумду эске салмакпы? Эли, жериң, үй-бүлөң, Жоктоп сени калмакпы?	İçimi yakıp feryat, Dostumu mu hatırlatacaktı? Halkın, yurdun, ailen, Seni yok mu sayacaktı?
Эки сап ыр кошокко, Эсил, Чором сыймакпы? Эсеби жок дүйнө үчүн, Эрксиз жанын кыймакпы?	İki mısra şiire, Asil, Çoro'm sığılacak mıydı? Hesapsız dünya için, Tutsak canına kıyacak mıydı?
Кантем досум, кайыр кош! Бизден эми бөлүндүн. Жумшак болсун кара жер, Тамчы суудай төгүлдүн. (s. 387-388)	Ne yapayım dostum, hoşça kal! Bizden şimdi ayrıldın. Yumuşak olsun kara toprak, Su damlası gibi döküldün.

Bübücan bu çekilmez dünyada Tanabay için bir masal perisi gibidir. Şairin Bübücan'a da hayata da söyleyecekleri vardır. Sanki onun gençliği gibidir. Hayattaki hediyesi, aşkının sembolü, bayrağıdır. İyileşmeyen yarası, söylenmeyen sanatı, can devasıdır.

3.3.1.3. Бүбүжанга/Вүбүсан'а

Жан кубатым, дарманым, Жан туйбаган арманым. Жаштыгымдай Бүбүжан, Жан дилимде калганың.	Gücüm, dermanım, Kimsenin bilmediği hayalim. Gençliğim gibi Bübücan, Gönlümde kalışın.
Өмүрдөгү белегим, Сүйүүмө туу, желегим. Өзүм жетпей, Бүбүжан, Эске түшө берерим.	Hayattaki hediyem, Aşkıma sembol, bayrağım, Ben ulaşamadan Bübücan, Aklına düşüveririm.
Айтылбаган санатым, Айыкпаган жаратым. Жан дабаасы - Бүбүжан, Тапсаң сезим дабаасын? (s. 388)	Söylenmeyen sanatım, İyileşmeyen yaram. Can devası Bübücan, Bulabilir misin duygunun devasını?

“Ömür” de yorga at Gülsarı gibi hızla uçar gider, geçmişi de geleceği de hayaldir. Bir yudum sevinç ve mutluluk için canını ortaya koyar. Ölünceye kadar azap çeken ömür, acı çeker, meraklanarak başkalarını kıskanır. Ömür denilen yolun sonunda Gülsarı yorulup yoldan çıkar, hayattan geçip giderken hayat nalını takıp kendi yoluna gider. Ömür denen şey kendinden

büyük bir düşman bulsa da acımaz kendine mezar kazar, kara toprak ise onun değerini ucuzca biçer.

3.3.1.4. Өмүргө/Наyat’a

<p>Жоргонун жүрүшүндөй зуулдап учса, Өткөнү, эртеңи элес болгон өмүр. Ар күнү ашкан жолун түнго катып, Таң менен ичер суусу толгон өмүр.</p>	<p>Yorganın koşuşu gibi hızlı uçsa, Geçmiş, geleceği hayal olan ömür. Her günü geçti yolunu geceye katıp, Sabahleyin içecek suyu dolan ömür.</p>
<p>Кудундап бир кубаныч, бактысы үчүн, Тобокел кылып жанын сайган өмүр. Тоюнбай көзү өткөнчө ырыскыга, Томсоруп алаканын жайган өмүр.</p>	<p>Çok sevinip bir sevinç, mutluluk için, Risk alıp canını koyan ömür. Doyumsuz gözünü doyumak için rızka, Sessizce avcunun içine alan ömür.</p>
<p>Көрө албай өз күнүнүн ыраматын, Кызыгып башкага көз арткан өмүр. Кор болуп мансап үчүн убайым жеп, Жашоодон өткүчө азап тарткан өмүр.</p>	<p>Göremeden kendi gününün rahatını, Meraklanıp başkalarını kıskanan ömür. Acı çekerek makam için tasalanıp, Ölünceye kadar azap çeken ömür.</p>
<p>Жут алган койдой өлүп турса көңүл, Жуп болуп жанын сактап калган өмүр. Ташыркап Гүлсарымдай жолдон тайса, Такалап өзүн жолго салган өмүр.</p>	<p>Telef olan koyun gibi ölse de gönül, Çiftleşip canını korudu ömür. Yorulup Gülsarı'm gibi yoldan çıksa, Nal takıp kendini yola koydu ömür.</p>
<p>Кайгы, азап, мээнетине моюн бербей, Кесел жан Чоро достой азган өмүр. Арышын кенен таштап ичер суусу, Бүткүчө тирүүлүккө канган өмүр.</p>	<p>Kaygı, azap, mihnetine boyun eğmeden, Hasta can Çoro arkadaş gibi azdı ömür. Büyük adımlar atıp içer suyu, Bitene kadar canlı kaldı ömür.</p>
<p>Ашынса өзүнөн чоң душманын таап, Аянбай өзүнө көр казган өмүр. Ажалы жетсе аруу кепинделип, Кара жер баасын бычкан арзан өмүр.</p>	<p>Güç alsa kendinden büyük düşmanını bulup, Acımaz kendine mezar kazdı ömür. Eceli gelip temiz kefenlenip, Kara toprak değerini biçti ucuz ömür.</p>
<p>Артыма бир кылчайсам узактыгын, Алдыма көз чаптырсам кыйнап бугум. Кыя албай турам жашым өткөн сайын, Бааланып өмүр сенин кымбаттыгын.</p>	<p>Ardıma bir dönüp baksam uzaklığın, Önüme baksam artar kaygım. Kıyamam yaşım geçtikçe, Değerleniyor ömür senin kıymetin.</p>
<p>Тамчылап күндө балдай таттуулугун, Эртеңин ойлобогон шаттуулугун. Өзөгүм өртөп турат өчү бардай, Ар убак Ажал менен кастуулугун. (s. 386-387)</p>	<p>Damlayıp her gün bal gibi tatlılığın, Yarınını düşünmeyen mutluluğun. İçim yanıyor intikamı var gibi, Her zaman Ecel ile düşmanlığın.</p>

Şair Tölökova Çoro, Tanabay, Bübücan ve Gülsarı'nın başına gelenlerden sonra “ardına dönüp baksa uzaklığın, önüne baksa kaygısının arttığını görür ve yaş ilerledikçe ömür denilen şeyin kıymetini” daha iyi anlar. “Ecel ile düşmanlığın” intikamı varmış gibi içini yakarken Beyaz Gemi'nin Mümin dedesi de elinden geldiğince Kırgız'ın bütün manevi değerlerini isimsiz torununa aktarmanın gayreti içindedir.

3.4. Ак кеме/Beyaz Gemi (1970)

Beyaz Gemi, Aytmatov'un dede-torun bağlamında Türk kültürünü işlediği “dramatik” sonlu bir eserdir. Eserde okula yeni başlayan bir çocuğun zor yaşam koşulları, masalsi hayalleri okuyucuya aktarılır. Dedenin anlattığı masallardan çok etkilenen çocuk, hayata masalsi bir bakış açısıyla yaklaşır. Yazar çocuğun hayallerinden yola çıkarak yetişkinlere yönelik eleştirilerini sıralar. Aytmatov, eserdeki çocuk gibi çocukluğunda ninesinden masallar ve efsaneler dinlemiştir. Bu anlatılar onun hayal dünyasının zenginleşmesine ve nesnelere özündeki gizli manayı keşfetmesine yardım etmiştir. Bütün bu özellikler Aytmatov'un eserlerinde kültürel anlatıları ustaca kullanmasına imkân sağlamıştır (Fidan, 2018, s. 245).

Aytmatov'un *Beyaz Gemi* romanında pek çok şeyi bir arada görmek ve bulmak mümkündür. Her şeyden önce mekân Isık-Göl'dür ve Kırgızlarca kutsal sayılır. Masallar Kırgızca'dır ve romanda önemli rol oynarlar. Bu yüzden şair Tölökova onun için yani Bugu Ana için de şiir yazar. Ona içini açar, dertlerini döker, dertleşir. Roman Mümin dede, isimsiz çocuk ve Bugu Ana etrafında döner.

3.4.1. Момун/Мүмин

<p>Алсыздар алдуулардын болуп жеми, Күчсүздөр күчтүүлөрдүн болуп кеми. Кол салат адам неге табиятка, Барына топук кылбай мынча деги?!</p> <p>«Кордосо чөптү көзгө зыян» деген! «Айбанды көп өлтүрсө убал» деген! Сактаган, табияттан шыпаа тапкан, Бугу (эле) эмес, тил табышкан жылан менен.</p> <p>Куу турмуш, куйкаладың Жер энемди, Эч кимден коруй албай неберемди... Кор кылдын Орозкулдай бир пендеге Кызымды, эч күнөөсүз теребелди.</p> <p>Кантейин, чыдайт адам жазмыш жазса, Ойнотуп, берекесин берсе, алса. өкүнбөй бул дүйнөдөн өтпөйт белем, Неберем көлгө чөкпөй, тирүү калса. (s. 388-389)</p>	<p>Zayıflar güçlülerin oldu yemi, Güçsüzler güçlülerin oldu eksigi. Saldırır insan neden tabiata, Hiçbir şeye kanaat etmeden bu kadar!</p> <p>"Küçük görse otu göze zarar" dedi! "Hayvanı çok öldürse günah" dedi! Korudu, tabiattan şifa buldu, Maral (sadece) değil, anlaştı yılan ile.</p> <p>Kötü hayat, yaktın Toprak anamı, Kimseden koruyamadan torunumu... Hor gördün Orozkul gibi bir kula Kızımı, günahsız zavallıyı.</p> <p>Ne yapayım, dayanır insan kader yazdıysa, Oynatıp, bereket verirse ve alırsa. Pişman olmadan bu dünyadan gitmez miydim? Torunum göle batmayıp, diri kalsa.</p>
--	---

Mümin dede kendi halinde hayatını yaşamaya çalışan yaşlı bir Kırgız aksakalıdır. Ana babasının terk ettiği isimsiz torununu hayata hazırlamaya çalışır. Güçsüzdür, zayıftır; fakat omuzlarına yüklenen yükün ağırlığı çok fazladır. Kırgız halkının hayata tutunma masalı olan “Bugu Ana” masalını geleceği temsil eden isimsiz torununa anlatmalı ve onun bilincinde bir kimlik oluşturacak yapıyı hazırlamalıdır. Bunda başarılı olsa da romanın sonunda isimsiz çocuğun ateşli ve hummalı bir gecenin sabahında gördükleri onun bütün hayallerini yıkar. Balık olmak ve yüzerek Isık-Göl'deki beyaz gemide çalışan babasına ulaşmak çocuğun en büyük hayalidir. Ona kısacık hayatında görüp öğrendiklerini anlatacak ve huzur mekânı olarak yanında yer alacaktır. Şair Tölökova çocuğun bu hayalleri için bir şiir kaleme alır. Onun şiirlerinden Kırgız halkını yok olmaktan kurtaran “Bugu Ana” da nasiplenir. Şair onun için de bir şiir yazar.

3.4.2. Бугу-Эне/Bugu Ana

Аттиң ай! Бала көлгө секирерин, Билбепмин сактай албай кечигерим. Алыскы Энесайдан алып келген Тукумум, билбейм, мени кечирерин.	Eyvah! Çocuğun göle atladığını, Anlamamışım koruyamayıp gecikeceğimi. Uzak Yenisey'den gelen, Soyum, bilmem, beni affeder mi?
Балам ай! Ата-бабаң сүтүн эмген, Эмчегим зыркырады калып сенден! Аз айып, көп күнөөмдү кечире көр, Жаныңда жүрө албаган жазык менден!	Ah çocuğum! Babanın süt emdiği, Göğsüm sızladı kalıp sensiz! Az suçumu, çok günahımı affediver, Yanında olamayan yazık bana!
Арман ай! өксүп турам бир туугандай – Адамдын коруучусу мен боло албай. Карманар чырпык болуп сууда калса, Таянар узум кургак жер боло албай.	Ah hayal! Özlüyorum kardeş gibi, İnsanın koruyucusu ben olamadan. Tutunacak bir dal olup suda kalsa, Dayanacak bir tutam kuru yer olmadan.
Кантейин! Эне көңүлү сыздабасын, Өксүтүп кылган иши кыйнабасын. Кол салып зор табият баласына, Бөксөсүн толтура албай ыйлабасын. (s. 389)	Ne yapayım! Ana yüreği sızlamasın, Eksik yaptığı iş ona acı vermesin. Saldırıp koca tabiat çocuğuna, Eksiğini dolduramadan ağlamasın.

Bugu Ana'nın yok olmaktan kurtardığı iki küçük çocuğun torunlarından olan isimsiz çocuk da şairin ilgi alanına girer. Onun ağzından Isık Göl'e seslenir. Rüzgârla savrulan masmavi bir elbise giymiş ve boylu boyunca uzanmaktadır. Çocuk ise baba hasretiyle yanıp tutuşmakta ve onu göresi gelmektedir. Göl onun bu hasretini dillendirmesine bile fırsat vermeden "sırrını" anlar. Zaten çocuğun küçücük dünyasına sığdırdığı kocaman sırrını ve hasretini söyleyebileceği kimsesi de yoktur. Baba sevgisi güneşe denktir, onun sıcaklığı ile ısınır. Babasız dünya çok küçüktür. Beyaz Gemi kaybolurken insanların arasında çocuğun babası "yok"tur.

3.4.3. Баланын ыры/Çocuğun Türküsü (Doğan, 2024, s. 173-180)

Жел ыргап көпкөк көйнөгүн, Көйкөлүп жаткан Ысыккөл. Көргүм келет атамды мен, Кусадар жанга көңүл бөл.	Rüzgârla savrulup masmavi elbisen, Boylu boyunca uzanan Isık Köl. Göresim gelir babamı benim, Hasret çeken cana yardım et.
Толкуну кумду чайкаган, Айтгырбай сырым байкаган. Сендей жанды кайдан таап мен, Кусамды кимге айта алам.	Dalgası kumu çalkalayan, Söyletmeden sırrımı anladı. Senin gibi canı bulup ben, Hasretimi kime söyleyebilirim.
Атанын мээри күнгө тең, Атасыз тарып, дүйнө кем. Табалбай элдин ичинен, Көзүмдөн учту Ак кемең.	Babanın sevgisi güneşe denk, Babasız dünya eksiktir hep, Bulamadım halkın içinden, Gözümden kayboldu Ak Gemi'n.
Шарпылдап жанды эриткен, Толкунунда үнү бар. Кучагында керемет, Атамдын мээри, дили бар.	Şırıldaıyp canı eriten, Dalgasında sesi var. Kucağında keramet, Babamın sevgisi, gönlü var.

Талпынып барып өзүңө Буюмду таштайм тос эми. Сагынычтан саргайдым, Атама мени кош эми. (s. 389-390)	Kanat çırıp geliyorum sana Kendimi atacağım karşıla şimdi. Hasretten sarardım, Babamla beni kavuştur şimdi.
---	--

Her yazar eserine ruhunu katar. Onun eserlerinde en çok dikkat çeken kahramanlar çocuklar olsa gerek. Çocuk Aytmatov’u erken yaşta büyüten acılar, belleğinde derin bir tahribata neden olmuş, o ise yazarak rahatlamıştır. Aytmatov yeni dünya düzenine insanlık onuruna sahteliklerden uzak, masum bir çocuğun gözüyle bakmıştır (Azap, 2023, s. 13).

Kutsal gölün dalgaları şırıldarken ötede çocuğun gönlünde baba sevgisi ve hasreti vardır. Balık olup yüzerek ulaşmayı düşünen çocuk bu defa kanat çırparak babasına ulaşmayı arzular. Gölün dalgaları ve üzerinde uçan rüzgâr onu babasına kavuşturursa hasretle sarılacaktır ona.⁷

Bir tarafta baba hasretiyle yanıp tutuşan isimsiz çocuk göle bakıp yüzerek veya uçarak ona ulaşmak isterken uzaklardaki denizlerde fok balığı avına çıkan bir başka çocuk da dedesinin, babasının ve amcasının kendilerini feda etmeleriyle hayata tutunur. Umutlar tükenmekteyken deniz kıyısında koşan ala köpeğe benzeyen ve fok balıklarının sığınağı olan dağlar sislerin arasından kendisini gösterir. Hayat onun için yeniden başlar; ama dedesiz, amcasız ve babasız.

Bütün bunlar yazar Cengiz Aytmatov’un hemen hemen bütün hayatını baba hasreti ile geçirmiş olmasının satırlara yansımından başka bir şey değildir.

3.5. Деңиз бойлой жорткон ала дөбөт/Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek (1977)

Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek romanı Aytmatov’un konusunu Kırgız veya Orta Asya tarih veya kültüründen almayan yegâne eseridir. Svat Soucek, Aytmatov’un eserlerindeki “millî renk ve iki dillilik” üzerine yazdığı uzun araştırma yazısında bu kitap için; “Belli bir zamana yerleştirilmediği halde, Aytmatov’un diğer romanlarındaki, prensip hâline gelmiş konularının tersine, bu eser, Sovyet öncesi döneme aittir. Fok balığı avı hikâyesi ile yerli halkın ilmi, irfanı ve eskiye ait bilgisi, evrenin yaratılışı teorisi mitolojisi ve avcı soyunun menşei ile iç içe işleniyor” diyor (Soucek, 1996, s. 7-40).

Görüldüğü gibi romanın Kırgız kültürü veya mitolojisi ile hiçbir alakası yokmuş gibi görünse de eserin işlediği konuların “evrensel” oluşu dikkat edilmesi gereken konudur. Evrensel değer veya değerler olarak işlenebilecek veya izlenebilecek olan konular insanoğlunun doğa ile mücadelesi, av için giden insanların hayatta kalmak için verdikleri mücadele ve bu mücadelede kaybediştir. Aytmatov bu hikâyeyi Kuzey Denizi kıyılarındaki halka mensup bir dostundan dinlemiştir. Yine Soucek bu eserle ilgili olarak “... deniz ile insanın mücadelesi, birkaç günlük bu mücadelenin ritmi, kişinin yavaş yavaş mağlup oluşu, güzelliği ve dramının tek düzeliği” (1996, s. 7-40) yorumunu getirir. Yine pek çok Aytmatov okuyucusu için de bu eser onun “şaheser” romanıdır.

⁷ Aslan Cobutoğlu, S. (2022). Cengiz Aytmatov’un *Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek* romanında mekânın ruhu ve ‘kendileme’ kavramı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(39), 883-907; Arslan, F. (2018). *Deniz kıyısında koşan ala köpekte özne bilinçlenmesi: Anneden kopuş ve büyüme niyetleri/imge basamakları. Suların Sırrını Ödünçleyen Adam Cengiz Aytmatov’a Armağan*, (ed.: H. Bahar , S. Kayhan), s. 207-216, Konya: Konya Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Şair Elmira Tölökova için ise dört fok balık avcısının denizde hem su hem de sis ile ölüm-kalım mücadelesi vermesi “Dalgaların sessiz çığlığı” olarak anlam kazanmaktadır (Arslan, 2015, s. 53-65). Belki de geleceği ve geleneği temsil eden küçük çocuğun yaşaması için bir kendilerini feda ettiklerinde dalgaların insanlar ve insanlık adına sessizce çığlık atmasıdır.

3.5.1. Толкундардын үнсүз кыйкырыгы/Dalgaların Sessiz Çığlığı

<p>Өмүрүн өзү кыйган адамдардын, Өкүнүч, өксүүсүндөй жаңырыгы. Деңиздин үстүн толкун, ый каптады, Ызасы, күйүтүндөй чаңырыгы.</p>	<p>Hayatına kendi kıyan insanların, Pişmanlık, eksikliği gibi yankısı. Denizin üstünü dalga, gözyaşı kapladı, Mahcubiyeti, üzüntüsü gibi feryadı.</p>
<p>Түнөрүп, албууттанган улуу дүйнө, Адамзат колдоочусун качырдыбы? Оп тарткан ажал болуп терең деңиз Ичине адам жанын жашырдыбы?</p>	<p>Kararıp, öfkelenen ulu dünya, İnsanoğlu koruyucusunu kaçırды mı? Nefes çekip ecel olup derin deniz İçine insan canını sakladı mı?</p>
<p>Караңгы, кара түндөй, кара туман, Жолдорун адаштырып бөгөдүбү? Орган чал, Мылгун жана Эмраиндер Ажалдын жолун тосуп жөнөдүбү?</p>	<p>Karanlık, kara bir gece gibi, kara sis, Yollarını karıştırıp saptırdı mı? İhtiyar Organ, Mılgun ve Emrainler Ecelin yolunu bekledi mi?</p>
<p>Көзү көр, ач, жыланач, таш боор ажал, Деңиздин тереңине жашынганбы? Азгырып адамдарды нерпа менен, Жан алуу үчүн сууга чакырганбы?</p>	<p>Gözü kör, aç, çıplak, taş kalpli ecel, Denizin dibine saklandı mı? Kandırıp insanları fok balığı ile, Can almak için suya çağırды mı?</p>
<p>Улуу суу, улуу дүйнө же улуу өрт, Өмүрдүн чекесине жазылган бир. Ажалбы сапарынын аягында, Алуучу чуңкуруна казылган бир?</p>	<p>Ulu su, ulu dünya ya da ulu ateş, Ömrün alınına yazıldı bir kere. Ecel mi seferinin sonunda, Alıcı çukuruna kazıldı bir kere?</p>
<p>Улуу өмүр, жашоо жана улуу сүйүү, Убагы келсе айласыз төгүлөбү? Өз жолун улап коюп урпагына, Жылуу жай, эл, жеринен бөлүнөбү?</p>	<p>Ulu ömür, hayat ve ulu aşk, Zamanı geldiğinde dökülür mü? Kendi yolunu ekleyerek nesline, Sıcak yer, insan, yerinden ayrılır mı?</p>
<p>* * *</p>	<p>***</p>
<p>Кагышы жүрөгүнүн солгундашы, Чочутту, Ала-Дөбөт, бол, турбачы! Жүгүрбөй деңиз бойлой, сүзүп жетчи, Жүрөктүн кага түшсүн добулбасы.</p>	<p>Yüreğinin çarpışımın yavaşlaması, Korkuttu, Ala Köpek, Yeter, durmasana! Koşma deniz kıyısında, yüzüp varsana, Bırak yüreğın atısın.</p>
<p>Суранам, Кириске, сен үзүлбөчү! Жээкте Музлугуң бар күлүндөчү. Жол карайт карындашың, апаң кантет, Кайрат кыл, жашоодон эч түңүлбөчү!</p>	<p>Lütfen, Kiris'e, sen kırılma! Kenarda buzul var gülümse. Yol gözlüyor kardeşin, annen ne yapar, Gayret et, hayattan hiç vazgeçme!</p>
<p>Чыдачы, кошоюн мен адамыңа, Зар болдун эле го жер караанына.</p>	<p>Dayan, ulaştırayım seni halkına, Ukte olmuştun ya yeryüzüne.</p>

Нивхилер жол көрсөтөр отту жакты,
Мен өзүм жардам берем сага мына!..

* * *

Толкундар канча аракет кылса дагы,
Толкундун тамчысындай адам жашы.
Жетишпей бул дүйнөдөн өтөт тура,
Жашоонун жыргалына кангычакты.
(s. 391-392)

Nivhiler⁸ yol gösterici ateşi yaktı,
Ben kendim yardım ederim sana işte!...

Dalgalar ne kadar çabalasa da,
Dalğanın damlası gibi insanın hayatı.
Ulaşmadan bu dünyadan gider doğru,
Hayatın zevklerine kanmak gerekir.

3.6. Бетме-бет/Yüz Yüze

Yazar 1957'de yazdığı bu hikâyesinde kendi hallerinde yaşamakta olan Seyde ile kocası İsmail'in hayatını anlatmıştır. Onların bu kendi hallerindeki hayatı savaşın patlak vermesiyle alt üst olur. İsmail cepheye çağrılır. Vatan toprağı tehlikeye düşmüştür.

Öyküde Seyde, savaşın yok ediciliği karşısında kendini, var kılma mücadelesi içinde konumlandırır. Seyde, savaştan kaçan kocasının yaşama tutunma arzusunu anlayışla karşılar. Ancak her ne pahasına olursa olsun yaşama tutunmak, yaşamak demek değildir. İsmail, ontolojik olarak yok edilmek için, önce savaş alanına, daha sonra ise mağaraya sürülür. Mağaradaki adam, yücelik tasarımlarından uzaklaşmış; Sovyet ideolojisinin bir yansıması olarak Tepegöze dönüştürülmüş, değerler dizgesinden yalıtılmış bir kahraman konumuna indirgenmiştir. Ve bu yolla da değersizleştirilerek ("adalet" vurgusu aracılığıyla) öldürülmüştür (Durmuş, 2014, s. 123).

İsmail de daha sonra yazılacak "Cemile" hikâyesinin kahramanı Sadık'ın ilk örneği gibidir; lakin aralarında önemli bir fark vardır. Sadık vuruşmak için cepheye gitmiş, İsmail ise savaştan kaçıp köyüne geri dönmüştür. Hiç kimsenin kabul edemeyeceği bu durumun üstüne İsmail köyde hırsızlık da yapar. Çelişkiler yumağına dönmüştür Seyde'nin savaş kaçağı kocası İsmail ile ilişkisi. Şair Tölökova da hem bir kadın olarak hem de duyarlı bir vatandaş olarak Seyde'yi konuşturur mısralarında.

3.6.1. Сейде/Seyde

Сезиминдей баланын таза сүйүү,
Эйшерилсе толо албай калат тура.
Көңүл калса жибибей, таштай катып,
Ээрчисек да аркасын салат тура.

Ишеничим, үмүтүм сен элең го,
Айга, күнгө, жылдызга тең элек го!
«Ысмайылсыз жашаган күн курусун»,
Деп өзүңдү туу туткан мен элем го...

Мекениңди коргобой качкандыгың –
Эл, жериңди, энеңди саткандыгың!
Эси жогум, Ысмайыл, байкабадың,
Ортобузга согуш от жаккандыгың—
(s. 381)

Bir çocuğun saf sevgisi gibi,
Giydirilse dolduramaz kesin.
Cesareti kırılmadan, terk edip,
Peşinden de gitsek arkasını dönecek.

İnancım, umudum sen oldun ya,
Ayla, güneşle, yıldızla aynı oldun ya!
"İsmailsiz yaşadığım gün kurusun",
Diyerek seni yücelten ben idim...

Vatanını korumadan kaçışın,
Halkını, toprağını, anneni satmaktır!
Akılsızım, İsmail, bilmedin,
Aramızda savaş ateşi yaktığını.

⁸ Rusya'da Habarovsk Kraıy bölgesindeki Sahalin Adası'nın kuzeyinde ve Amur Nehri'nin denize döküldüğü yerde yaşayan yerli bir halktır. Çoğunlukça balıkçılık, avcılık ve köpek beslemeyle uğraşırlar.

2. Dünya Savaşı her ne kadar Kırgızistan'dan uzakta cereyan etse de Stalin bütün Sovyet cumhuriyetlerinden askerler ister. Eli silah tutan herkes cepheye çağrılır. Aytmatov'un "Fujiyama" adlı tiyatro oyununda da aynı konu işlenir aslında. Oradaki liseli gençler cepheye gitmek için Ayşe öğretmenden izin isterler. Aslında onların okuması, eğitim alması yeğdir öğretmene göre; fakat gençlerin ısrarına dayanamayan Ayşe öğretmen onlara izin verir. Cepheye giderler; ama orada işler bekledikleri gibi değildir. İnsanlar her iki taraftan da hayatlarını kaybetmektedirler ve ne için savaştıklarını bile bilmezler. Sabur savaşın gereksizliği üzerine bir şiir yazar ve bir ateşin etrafında otururlarken kendi aralarında okur. Şiir yüzünden savaşın gerçek yüzünü gören Sabur'un başına gelmedik kalmaz ve nihayet hayata küser ve inzivaya çekilir.

Aytmatov'un çocukluğu ve gençliği de savaş yıllarında cephe gerisinde geçmiştir. Her gün cepheden gelen "kara kâğıtları" ailelere dağıtmakla görevlidir. Bu kâğıtlar aileleri parçalar, ruhlarında ve yuvalarında onulmaz yaralar açar. Yüz yüze hikâyesinin kahramanlarından İsmail ise daha cepheye gitmeden kaçır ve saklanır. Asker kaçığıdır. Hırsızlık da yapınca Seyde onu ihbar eder ve tutuklanır. Tölökova, İsmail'i çok ağır bir şekilde eleştirir. "Vatanımı korumadan kaçışın, halkını, toprağını, anneni satmaktır!" der. Seyde'nin duygularına tercüman olan şair, İsmail'i akılsızlıkla suçlar; zira İsmail'in savaştan kaçışı karı-koca arasında geri dönülmesi mümkün olmayan bir savaşı başlatır: "Akılsızım, İsmail, bilmedin, aramızda savaş ateşi yaktığını" diyerek şiirini bitirir.

Hâlbuki Seyde, İsmailsiz geçen günlerini yok sayarken onu yüceltir. Fakat kocasının bu kaçışı ve belki de Seyde'nin tek geçim kaynağı veya daha doğrusu hayat kaynağı kendi ineklerini de çalır kesmesi her şeyin sonunu hazırlar. İşte bu duruma Elmira Tölökova da tıpkı Seyde gibi yaklaşır. Şair vatan toprakları tehlikeye düştüğünde askere gitmenin onur meselesi olduğu mesajını vermeye çalışır. Herkes bu vazifeyi yerine getirmelidir.

3.7. Делбирим/Al Yazmalım

Söz konusu hikâye, 1976'da Yol Arkadaşı başlığı altında ve daha sonra başka adlarla Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. "Aytmatov, 1963 yılında içinde bu hikâyenin de bulunduğu Steplerden ve Dağlardan Hikâyeler adlı kitabıyla Lenin Edebiyat ödülünü kazanmıştır (Kolcu, 2002, s. 121-122).

Türkiye'de de "Al Yazmalım Selvi Boylum" olarak sahneye uyarlanan ve beğenilen hikâyenin kahramanları Baytemir, İlyas ve Asel'dir. Okuyucuların kafasında "aşk emektir" algısı ile bilinen hikâyenin konusu da tahmin edilebileceği gibi bir "aşk üçgeni" şeklinde cereyan eden olaylardır. Muhtemelen gerçek hayattan alınmış veya gerçek hayatta rastlanabilecek türden olayların anlatıldığı hikâyenin asıl kahramanı Asel'dir. Sebebi ise aşkı da mutluluğu da ihaneti de ve fedakârlığı da kısa bir zaman dilimi içinde yaşamış olmasıdır denilebilir.

Asel gençlik döneminde İlyas ile tanışır. Tanrı dağlarının eteğinde, Isık-göl yakınlarında bir orman arazisinde kamyonu ile taşımacılık yapan İlyas, uzun boylu yakışıklı bir gençtir. Kamyon devletindir ve iyi bakılması gerekir. Asel ve İlyas'ın tanışmaları aşka ve sonraki evlilikleriyle de mutluluğa evrilir. Çocukları Samet dünyaya gelir ve mutlulukları katlanır. Fakat işler beklenildiği gibi gitmez. İlyas çalıştığı orman işletmesinde bir başka kadın ile gönül ilişkisi yaşamaya başlar. Sadece bununla da kalmaz inadı yüzünden İlyas kamyonu ile de tehlikeli işler

yapar. İş yerindeki itibarı sarsılır. Geri de dönemez; çünkü Asel durumu öğrenmiş ve oğlu Samet ile onu terketmiştir.

Bu terk ediş sırasında Baytemir ile karşılaşrlar. Yalnız yaşayan ve hayat tecrübesi oldukça fazla olan Baytemir onlara kollarını, gönlünü ve evini açar. Asel ile evlenir ve yeni bir yuva kurulur. Samet'i de evlat olarak bağına basan Baytemir, Asel ile Samet'in yaşamın geri kalan kısmında tercihi olarak devam eder. Sebebine gelince Baytemir, Asel ve Samet'in sevgisini kazanmak için çaba göstermiş, sabretmiş ve kazanmıştır. İlyas ise karşısına çıkan şanslı değerlendirememiş ve geri dönüşü olmayan bir yola girmiştir.

Şair Tölökova da hikâyede yaşanan duygu yoğunluğunu şiirlerine yansıtmış ve her bir kahramanın duygularına tercüman olarak şiirler yazmıştır.

3.7.1. Байтемир/Baytemir

Ашуудан, аскалардын арасынан Куюлуп ээ-жаа бербей көчөт көчкү. Көчкүдөй көчүрө албас кайгы-муңум Көтөргөн бойдон канча жашым өттү.	Engin kayaların arasından, Dökülüp, engel tanımadan düşer çığ. Çığ gibi taşıyamaz derdimi, tasamı Kaldıramadığım kaç yaşım geçti.
Жарымды, балдарымды көчкү алган, Таалайдан өгөйлөнүп жетим калгам. Кайгыны таштап ийип асманындай, Аякта көтөрттү го, Алла-Таалам!	Sevdiğimi, çocuklarımı çığ aldı, Mutluluktan dışlanıp yetim kaldım. Tasamı bırakıp eğilip gökyüzün gibi, Sonunda kaldırdı ya, Allah Teâla'm!
Жакшы эле сынап бүттүң, мени, Эгем! Боорукер белең, сени ташбоор десем?!	İyi sınıdın, beni, Efendim! Şefkatli miydin, sana acımasız desem?
Кубалап жалгыздыкты, кайгы-мунду, Баламды алып келдиң Асел менен! (s. 383)	Kovalayıp yalnızlığı, derdi tasayı, Çocuğumu getirdin Asel ile!

Şair bu şiiriyle Baytemir'in hayatını özetlemiş gibidir. Belli bir yaşı devirmiş olan Baytemir'in hayatı bir tabiat olayı ile alt üst olmuştur. Sevdiğini ve çocuklarını “çığ” almış, mutluluğu kesintiye uğramış ve kendisini “yetim” hissetmeye başlamıştır. Şair Elmira Tölökova, kadın olmasına rağmen Baytemir'in bu faciasına duyarsız kalmamıştır. Yüreğindeki derdini ve tasasını kayaların arasından aşmakta olan, hiçbir şeye boğun eğmeyen çığ bile taşıyamazken Allahu Teâla sonunda elinden tutup kaldırır. İyi bir sınav vermiştir Baytemir; yaradan bu sabrının karşılığında hayatının son baharında Asel ve oğlu Samet'i karşısına çıkarmıştır. “Çocuğumu getirdin Asel ile!” diyerek Baytemir de yaradana şükretmeye devam ederken kaybettiği mutluluğu ve saadeti yeniden bulmuştur.

3.7.2. Асел/Asel

Бирөө азгырды жарымды мага кыйбай, Жесир калдым тирүүлөй, мерес дүйнө! Ызам кайнап, ичиме сыйып-сыйбай, - Жалгызсын! - дейм, өзүмө, - сүйгүн, сүйбө!	Biri kıskırttı sevdiğimi bana kıymadan, Dul kaldım canlı canlı, acımasız dünya! Hiddetlenip, içim içime sığıp sığmadan, Yalnızsın! diyorum, kendime, sev, sevme!
Тегерене түшкөндөй болду дүйнө, Моюн сунбас жан барбы Теңирине. Барчу жер жок!.. ашууда калып калдым, Караан болуп, жалгыз бой Байтемирге.	Çarkın içine düşmüş gibi oldu dünya, Boyun eğmeyen var mı Tanrı'sına. Gidecek yer yok!..Geçitte mahsur kaldım,

(s. 383-384) | Destek olup, yalnız başına Baytemir'e.

Asel'in şiirine ise Tölökova bir "kadın" penceresinden bakar. Acımasız dünya Asel'i dul bırakmıştır. Onu dul bırakan da yine hemcinsi bir başka kadındır ve şair Tölökova Asel'in ağzından "Biri kıskırttı sevdiğimi bana kıymadan" ifadesiyle verir. Acı bir tespite de bulunur ve "sevse de sevmese de yalnız" olduğunu vurgular. Muhtemelen şairin Tanrı'ya olan bağlılığından ve imanından her ne kadar Asel'in dünyası bir çarkın içinde dönüyor olsa da genç kadın Tanrı'ya olan inancını yitirmez. Yukarıda Baytemir'in ağzından verilen mısralarda da bu "iman" açıkça görülmektedir. Baytemir'e de Asel'e de hayatlarında hem saadeti hem de acıyı tattıran Tanrı onları "geçit"te karşılaştırır ve yeni bir hayatın kapısından içeri girerler.

"Geçit" burada dikkat edilmesi gereken önemli bir ayrıntıdır. Her ikisi de bir yol ayrımındadır, ya isyan edip hayata küserek bir bilinmeze doğru gideceklerdir ya da burada veya hikâyede olduğu gibi sabredip Yaradan'dan ödülleri ziyadesiyle alacaklardır. Unutulmamalıdır ki Tanrı hiçbir insana taşıyamayacağından fazla dert yüklemeyiz. Baytemir'in mısralarında bu adama yüklenen dert ve tasayı önüne gelen hiçbir engele takılmadan ilerleyen "çığ" bile taşıyamazken Baytemir bütün dert ve tasasını omuzlarında taşır. Mükâfatı da Asel ve Samet olur hayatta.

3.7.3. Илястын ыры/Иyas'ın Türküsü

<p>Кылчактатып ашуу жолдон мен өтсөм, Кыйбас уулум, Асел чыкпай жүрөктөн. Кыйнап турат, кыйбай турат бир сезим, Кайра эңсептип, таттуу күндөр бирге өткөн.</p>	<p>Dönüp dönüp baktırıp geçtiğin yoldan geçsem, Kıymaz oğlum, Asel'in çıkmadığı yürekten. Zorluyor, acı veriyor bana bu duygu, Yine özleyip, güzel günler birlikte geçti.</p>
<p>Кейибейин, өкүнбөйүн канчалык, Кыйкырсам да өткөнүмө жар салып. Сынап турат, ойноп турат жоготуу, Бир көргөзүп, ал бактымды кайра алып.</p>	<p>Endişelenip pişman olsam da kaç kere, Haykırsam da geçmişimi yüksek sesle. Sınıyor, oynuyor kaybediş, Bir göster, o mutluluğumu tekrar alıp.</p>
<p>Кайда болбо, кай тарапка барбагын, Бактылуу бол, уулум, жарым, ардагым. Кантели эми, кайрый албайм тагдырды, Кыйын болду ара жолдо калганым.</p>	<p>Nerede olursan ol, nereye gidersen git, Mutlu ol, oğlum, yârim, hediyeim. Ne yapalım şimdi, değiştiremem kaderi, Zor oldu yolun ortasında kaldım.</p>
<p>Үзүлбөй бүтүн калган Бир жиптей ийи жанган. Тагдырлаш, дастандайбыз Башталып бүтпөй калган.</p>	<p>Kopmadan bütün kalan Bir ip gibi ucu yandı. Talihimiz ile destan yapıyoruz Başlayıp bitmeyen.</p>
<p>Бир күндүн таң, түнүнө Окшоштук ай, күнүнө. Дем алып бир абадан Алыстайбыз күнүгө.</p>	<p>Bir gündüzün sabahı, gecesine Benzedik aya, güneşine. Nefes alıp bir havadan Uzaklaşıyoruz her gün.</p>
<p>* * *</p>	<p>* * *</p>
<p>Уга албай мунун, шаңын, Биле албай жогун, барын... Кыйналган тоого окшоштук Кошо албас эки жагын.</p>	<p>Duyamadan sıkıntını, şöhretini, Bilemeden yokluğunu, varlığını... Zorlanan dağa benzedik Birleşmeyen iki tarafı.</p>

Бир деңиз элек эми Биз анын эки жээги. Бөлүнүп бүтө албайбыз, Аселим, кечир мени.	Bir denizdik şimdi Biz onun iki kıyısı. Ayrılıp sonlanmıyoruz, Asel'im, affet beni.
* * *	***
Ашуулар, койнунда Аселим бар, Жок дебей, уулума көз кырың сал. Өзүңдөй кайраттуу, күчтүү болсун, Кыйналса, жете албайм, сен коруп ал.	Geçitler, koynunda Asel'im var, Hayır demeden, oğluma bir bak. Senin gibi azimli, güçlü olsun, Zorlansa da, ulaşamam, sen koru onu.
Табият, койнунда Аселим бар, Макул көр, уулума көз кырын сал. өзүңдөй, мээримдүү, таза болсун, Сырдашса, дилине пейилиң сал.	Doğa, koynunda Asel'im var, Hoş gör, oğluma bir bak. Senin gibi, şefkatli, temiz olsun, Dertleşse, gönlünün içine koy.
Ысыккөл, боюнда Аселим бар, Көңүл бур, уулума көз кырын, сал. Өзүңдөй акылы тунук болсун, Жан болсун терең бир билими бар.	Isıkköl, kıyında Asel'im var, Dikkat et, oğluma bak. Kendin gibi akli da dingin olsun, Derin bilgisi olan biri olsun.
Кендигин кең дүйнө аябасын, Жамандык жолоого жарабасын. Жазасын Кудайдын өзүмө алам, Көтөрсүн, аларсыз кара башым. (s. 384-385)	Genişliğini engin dünya esirgemesin, Kötülük yaklaşmasın. Cezasını Allah'ın üstüme alırım, Ben çekeyim, onlarsız kara başım.

3.8. Эрте келген турналар/Erken Gelen Turnalar

Gazeteci Cüdo, Toprak Ana, Cemile ve Gülsarı gibi hikâye ve romanlarında olduğu gibi bu hikâyede de yine savaş ve savaş yıllarında cephe gerisinde verilen mücadele konu edilmektedir. Savaşın en yoğun ve en kötü yıllarında bir Kırgız köyünde hayata tutunma “savaşı” veren insanların hayatlarından kesitler sunulmaktadır. Eli silah tutan yediden yetmişe bütün erkekler cepheye gitmektedir. Cephedekilerin ihtiyaçlarını karşılamak için geride kalanlar (kadın, çocuk, yaşlılar) tarlaları ekip biçmekte, hasadı cephedekilere ulaştırmak için vagonlara yüklemektedir, geride kalan halk fabrikalarda mesai kavramı olmadan çalışmaktadır.

Araştırmacı Svat Soucek bu hikâye için “Sovyetler Birliği'nin müdafaası için Kırgız halkının yaptığı dayanılmaz fedakârlık, hikâyeyi etkili kılıyor. Kırgız hayatından alınan bu görüntü, geri plandaki geniş mânâsı ile Sovyet halkı ile bize Cemile'yi hatırlatıyor” diyor (1996, s. 7-40).

Sultanmurat'ta (Erken Gelen Turnalar) savaşın zorluklarına karşı halkıyla bir olup yılmadan mücadele eden vatansever, fedakâr ve diğerkâm kişiler ile savaştan çıkar sağlamaya çalışan ve sadece kendi menfaatini düşünen bencil kişileri görürüz ki bu tür insanlar dünyada nerde tüm toplumu etkileyen bir zorluk ve sıkıntı varsa hemen karşımıza çıkıveren evrensel tiplerdir (Arbatlı, 2013, s. 187).

Daha sonra yazılacak ve yayımlanacak olan “Cemile” öyküsünün Seyit, Daniyar ve Cemile'nin erken örnekleri “Erken Gelen Turnalar”ın Sultanmurat ve sınıf arkadaşlarında görülür. “Beyaz Yağmur” (Kırgızcası Ak Caan) adlı hikâyede genç traktör sürücüsü ile sevdiği kız birlikte yağmur çamur demeden çalışırlar. Bu hikâyede de gençler özveri ile çalışırlarken

hırsızların bütün mahsulü çalmaları sanki “insanlığın sonu” gibi gelir okuyucuya. Bununla da kalmaz olaylar. Hırsızların peşinden giden Sultanmurat’ın atı vurulur. Vurulmuş atının başında ne yapacağını bilmez bir halde yardım bekleyen Sultanmurat bir anda kendisini karanlıkta ve kendilerine doğru yaklaşmakta olan kurt ile yüz yüze bulur. Ölen atının başında gönlü kırık halde kalan Sultanmurat’ta belki ileride romanın sonunda köye dönüş yolunda son nefesini veren çok sevdiği Gülsarı’nın başında gözyaşlarına boğulan Tanabay’ın ilk örneğini görmek mümkündür.

Soucek eseri “yapı itibariyle roman, kusursuz, fikir yönünden ise, cephedeki Kırgız halkının kahramanca mücadelesi” olarak değerlendirir. Şair Elmira Tölökova ise hikâyenin sonunu Sultanmurat’ın sevgilisi Mırzagül’ün sözleriyle tamamlar. Onun kendisini sevdiğini gözlerinden, işlemeli mendilinden anlar. Tutkulu bir şiirin yanında gizli bir sırrı vardır; o da çocuk yüreğinden çıkan hediye aşktır.

3.8.1. Мырзагүл/Mırzagül

Сураба өзүмдөн, Байкадым көзүңдөн. Саймалуу жүзарчым Салмактуу сөзүмдөн.	Sorma bana, Anladım gözünden. İşlemeli mendilim Ağır sözümünden.
Купуя сырым бар, Кумарлуу ырым бар. Балалык жүрөктөн Белекке сүйүүмдү ал. (s. 390)	Gizli sırrım var, Tutkulu bir şiirim var. Çocukluk yürekten Hediye olarak aşkı al.

Sultanmurat ise erkenden gelen turnalara seslenir. Burada henüz mevsimi gelmeden göç edip gelen turnalar ile henüz yaşları dolmadan yaşlanan savaş yıllarının çocuklarının sözleridir bunlar. “Biz de erken ulaştık” derken hayata ne kadar erken yaşta başladıklarını anlatmak ister. Ağır yılların yorgunluğu onları ezer geçer. Mırzagül onun için “köyün ak kuğusu”dur. Göçmen kuşlar geçtikleri göçtükleri yerlere Sultanmurat ile Mırgazül’ün “aşk”ını ulaştırmak zorundadır. Gerçekte ise hayat öyle midir, hele hele savaş yıllarında?

3.8.2. Султанмурат/Sultanmurat

Эрте келди турналар, Биз да эрте жетилдик. Кубат болуп жашоого, Өмүрдө көп кетилдик.	Erken geldi turnalar, Biz de erken büyüdük. Kuvvet katmak için hayata, Ömrümüzce çok eksildik.
Айылдын ак куусуна, Ашык болдум турналар. Жар салгыла дүйнөгө Маалым болсун бул кабар! (s. 390-391)	Köyün ak kuğusuna, Âşık oldum turnalar. İlan edin dünyaya Malum olsun bu haber!

4. Sonuç

Elmira Tölökova Cengiz Aytmatov’un eserlerinin edebî dünyasıyla yakından ilgilenmiş ve eserlerinde yer alan birbirinden farklı karakterlerin ruh dünyasında bıraktığı izleri etkileyici bir şekilde şiirlerinde işlemiştir. Şairin bu denli etkilenmiş olması karakterlerin derin bir ruhsal yapıya sahip olmalarından, birtakım içsel çatışmalar ve ruhsal bunalımlarının sıkça dile

getirilmesinden ve böylece okuyucuyu eserin içine çekmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca karakterler sosyal hayatın, Kırgız kültürünün, tabiatının ayrılmaz bir parçasıdır. Öyle ki Aytmatov eserlerini okuyan bir okur, karakterlerinde az da olsa kendinden bir şeyler bulur, okuyucuyu karakterlerin iç dünyasına çekerek düşünce dünyasına sokar. Bu durum Aytmatov'un eserlerini evrensel kılar. Yani Aytmatov'un eserleri zamansız ve mekânsız kabul edilir.

Bu çalışmada Kırgız şair Elmira Tölökova'nın ünlü yazar Cengiz Aytmatov'un eserlerinden ve kahramanlarından etkilenerek yazdığı "Kahramanlar Konuşuyor" adlı eserinde yer alan 18 şiir Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Şairin eserinde çok sayıda şiir yer almaktadır. Çalışmada eserde yer alan şiirlerden seçimler yapılarak incelenmiştir. Çalışmayı daha da genişleterek bir kitap çalışması yapmak mümkündür.

Çalışmada Elmira Tölökova'nın "Kahramanlar Konuşuyor" adlı eserinde yer alan *Даниярдын ыры (Daniyardın İri)* "Daniyar'ın Türküsü", *Жамийланын ыры (Camiylanın İri)* "Cemile'nin Türküsü", *Толгонай (Tolgonay)* "Tolgonay", *Гүлсарыга (Gülsarığa)* "Gülsarı'ya", *Чорого (Çorogo)* "Çoro'ya", *Бүбүжанга (Bübücanga)* "Bübücan'a", *Өмүргө (Ömürgö)* "Hayat'a", *Момун (Mömün)* "Mümin", *Бугу-Эне (Bugu-Ene)* "Bugu Ana", *Баланын ыры (Balanın İri)* "Çocuğun Türküsü", *Толкундардын үнсүз кыйкырыгы (Tolkundardın Ünsüz Kırkırgı)* "Dalgaların Sessiz Çığılığı", *Сейде (Seyde)* "Seyde", *Байтемир (Baytemir)* "Baytemir", *Асел (Asel)* "Asel", *Илястын ыры (İlyastın İri)* "İlyas'ın Türküsü", *Мырзагүл (Mirzagül)* "Mirzagül", *Султанмурат (Sultanmurat)* "Sultanmurat" adlı şiirler Türkiye Türkçesine aktarılmış ve karakterlerin geçtiği eserler hakkında kısaca bilgi verilerek incelemeler yapılmıştır. Elmira Tölökova'nın şiirleri Aytmatov'un halkın birer temsilcisi olan karakterlerinin birer aynası gibidir. Tölökova, yalnız Aytmatov ve karakterlerini değil aynı zamanda kendi toplumunun, kültürünün, dilinin de inceliklerini, güzelliklerini dile getirmiştir.

Dünyaca ünlü yazar Cengiz Aytmatov'un eserlerinden etkilenen şair Elmira Tölökova Aytmatov'un karakterlerinin ruhunu ele geçirdiğini ve her birinin bir şiire dönüştüğünü dile getirmiştir. Şair şiir yazma serüvenini "etrafında konuşan karakterlerin sözlerini yazmak" olarak adlandırmaktadır.

Her okuyucu okuduğu eserden kendine göre bir karakter seçer ve o karaktere bürünerek eserin içinde dolaşır. O kahraman ile özdeşleşir, o kahramanın duygularını yaşar, o kahramana kendi duygularını yükler ve hayatını idame ettirir. Bu çalışma da gösteriyor ki Elmira Tölökova Aytmatov'un bütün eserlerini okumuş, özümsemiş ve hem bir kadın hem bir anne hem iyi bir okuyucu sıfatıyla kahramanlarına kendince bir yol çizmiştir. Elmira Tölökova'nın böyle zahmetli bir yol izlemesinin pek çok sebebi olabilir. Bunlardan birincisi yazar gibi kendisinin de bir Kırgız olmasıdır. İkincisi Tölökova'nın kadın olması hasebiyle duygusal yanının son derece gelişmiş olmasıdır. Dolayısıyla yaratılan karakterlerde bu kadın hassasiyetini bulmak mümkündür. Buna benzer duygusal tonları Aytmatov'un eserlerinde de bulmak mümkündür. Çünkü Aytmatov'un beslendiği kaynak annesi, teyzesi ve babaannesidir. Bunun sebebi ise babasız büyümesi ve bu üç kadının kültür dairesi içinde yetişerek onlardan o duygusal yoğunluğu fazlasıyla almış olmasıdır. Ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinin savaş yıllarına denk gelmesi Aytmatov'u bu üç kadına fazlasıyla yaklaştırmıştır. Tölökova da tıpkı bu üç kadın gibi kendisini Aytmatov'a yakın hissetmektedir. Aytmatov'un duygusal gelişiminin eserlerine yansımaları Küçük İsimli Çocuk'ta, Tolgonay'da, Aliman'da, Zarife'de, Zarife'nin çocuklarında, Cemile'de ve diğer kahramanlarında kendisini göstermektedir. Bu değerlendirmelerin ışığında Tölökova'nın karakterlerini kendince konuştuğu ve onlara bir anne, bir teyze, bir babaanne duygusallığıyla yaklaştığı görülmektedir.

Kaynaklar

- Akça, N. U. (2016). *Cengiz Aytmatov'un romanlarında tipler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akmataliyev, A. (1998). *Cengiz Aytmatov'un dünyası*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Arbatlı, M. S. (2013). Yerelden evrensele iki yol arkadaşı: Cengiz Aytmatov ve Kaysın Kuliye. *Turkish Studies*, 8(4), 179-192.
- Arslan, F. (2015). Simgeler ve değer yüklemesinin kıyısında şiirsel bir söylem: Cengiz Aytmatov'un sembolik dili ve 'deniz kıyısında koşan ala köpek'. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (5), 53-65.
- Arslan, F. (2018). Deniz kıyısında koşan ala köpekte özne bilinçlenmesi: Anneden kopuş ve büyüme niyetleri/imege basamakları. *Suların Sırrını Ödünçleyen Adam Cengiz Aytmatov'a Armağan*, (Ed.: H. Bahar – S. Kayhan). Konya: Konya Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 207-216.
- Aytmatov, C. (2013). *Cemile*. (akt. Semnal Gökmen). Ankara: Elips Yayınları.
- Azap, S. (2023). *Türk dünyası ve edebiyat kavramlar- kişiler- eserler*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Cobutoğlu Arslan, S. (2022). Cengiz Aytmatov'un Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek romanında mekânın ruhu ve 'kendileme' kavramı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(39), 883-907.
- Duman, G. B. (2015). Cengiz Aytmatov ve "Toprak Ana" eseri üzerine. *Türk Yurdu*, 53-56.
- Durmuş, M. (2014). Cengiz Aytmatov'un Yüzyüze ve Oğulla Buluşma öykülerinde dramatik / trajik unsurların izleksel görünümleri. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 6(12), 117-124.
- Fidan, M. (2018). Cengiz Aytmatov'un Beyaz Gemi isimli romanının değerler çatışması yönünden incelenmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2(3), 243-252.
- Gariper, C. (2007). Cengiz Aytmatov'un Cemile adlı hikâyesinde insanın kendisi olması problemi ve aşk. *İlmî Araştırmalar*, (23), 59-72.
- Güzel, B. (2014). Oluşumsal yapısalcı bir yaklaşım: Cemile & Cengiz Aytmatov. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları TDED*, (10), 55-72.
- Kara, H. (2011). Sömürgeciyi tahayyül etmek: Cengiz Aytmatov'un kurmacasında Rusların edebi temsili. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 45(45), 113-138.
- <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 05.07.2024
- <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/kirgizlari-eserleriyle-dunyaya-tanitan-isim-cengiz-aytmatov/2610356#> Erişim Tarihi: 05.05.2024
- İbraimov, O. (2018). *Devrinin büyük yazarı Cengiz Aytmatov hayatı ve edebi kişiliği*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Jabbari, R. (2020). Cengiz Aytmatov'un Cemile adlı hikâyesinin üzerine bir inceleme. *International Social Sciencis Journal*, 6(74), 5376-5391.
- Kaplan, R. (2009). *Elveda Gülsarı romanında insanların dünyası*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Kaplan, R. (1999). Kurgulama tekniği bakımından Cemile hikâyesi. *Doğumunun 70 Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni* (8- 10 Aralık 1998). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Karabulut, M. ve Bulut, E. (2020). Roman tekniği bakımından Cengiz Aytmatov'un "Elveda Gülsarı" Romanı. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 4(1), 97-118.
- Kolcu, A. İ. (1997). *Milli romantizm açısından Cengiz Aytmatov*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kolcu, A. İ. (2002). *Bozkırdaki bilge Cengiz Aytmatov*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2015). *Bozkırdaki bilge*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Korkmaz, R. (2004). *Aytmatov anlatılarında ötekileşme sorunu ve dönüş izlekleri*. Ankara: Türksoy Yayınları.
- Korkmaz, R. (2008). Aytmatov anlatılarında ritmin gücü; türküler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (26), 41-48.
- Korkmaz, R. (2009). *Cengiz Aytmatov*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kaplan, M. (1999). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okuyucu, C. <https://www.gulumsedergisi.com/2021/06/23/mankirt/> Erişim tarihi: 07.08.2024.
- Saltık, E. (2013). Aşkın ezgisi: Cemile. *Doğumunun 85. Yılında Uluslararası Cengiz Aytmatov Bilgi Şöleni*. Eskişehir.
- Sarıgül, A. (2017). Sosyal değişimler kuşağında değişmeyenler gerçeği ve Aytmatov estetiği-1 (türküler). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 9(17), 164-184.
- Soucek, S. (1981). National Color and Bilingualism in the Work of Chingiz Aitmatov. *Journal of Turkish Studies*, (5), 70-98.
- Soucek, S. (1996). Cengiz Aytmatov'un eserlerinde milli renk ve iki dillilik. İng.den terc. Orhan Söylemez, *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, (10), 7-40.
- Söylemez, O. (2002). *Cengiz Aytmatov: hayatı ve eserleri üzerine incelemeler*. Ankara: Karam Yayınları.
- Söylemez, O. (2010a). Aytmatov'da İnanç Meselesi. *Cengiz Aytmatov: tematik incelemeler*, Ed. Orhan Söylemez, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, s. 15-24.
- Söylemez, O. (2010b). Cengiz Aytmatov'un ardından: Ata-Beyit'ten Ana Beyit'e. *Cengiz Aytmatov: Tematik İncelemeler*, Ed. Orhan Söylemez, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, s. 7-15.
- Tölökova, E. (2015). Kaarmandar Süylöyt. Kırgız Respublikasının Prezidentine Karaştuu Mamlekettik Til Boyunça Uluttuk Komissiya.
- Ükübayeva, L. (2023). *Cengiz Aytmatov kahramanlarının edebi dünyası*. Çev.: Halit Aşlar. Ankara: Bengü Yayınları.
- Ülker, Ç. (2008). Cengiz Aytmatov'un Cemilesi ve Türk romanında bir yansıması. *Varlık*, 76(1210), 38-40.

Extended Abstract

The richness of the Turkish language, culture, and literature is indisputable. This wealth reaches all the places where Turks live. The rich resources of Turkish culture do not develop only in Anatolia; their roots extend to the most remote corners where Turks live. The geography of Kyrgyzstan not only raised Manas but also gifted a great writer like Cengiz Aytmatov to world literature. Each Turkish dialect learned opens the door to new treasures. In general terms, culture, in many places, only gains expression and meaning through language. Even though the translated works do not correspond to the original

treasures, they impact the reader's mind. Even though it may not give the sincere and enveloping atmosphere of a literary work, it offers examples from the people, nature, traditions and customs, and even plants and animals of the people or country/nation to which it belongs.

Cengiz Aytmatov's works and thoughts influenced many writers and poets. Man's inner world, national identity, and cultural values have caused him to reach many people. The fact that Aytmatov is a universal writer and thinker shows that he will continue to live on in the works of many writers and poets.

The literary world was deeply saddened by the death of the great writer of the Turkish world, Cengiz Aytmatov, on June 10, 2008. He sent him off to the afterlife with his fans and dozens of poets' poems he left behind. One of them is Elmira Tölökova, who makes Aytmatov's heroes talk in her verses and makes them express their feelings while making them talk. Tölökova, who identified herself with the author's heroes both as a reader, fellow countryman, and woman, wrote very emotional poems. In addition, a theater script made from his poems was staged in Issyk-Kul.

Who hasn't been influenced by the works of the world-famous writer Cengiz Aytmatov? I am one of them. So far, films, TV series, or pictures depicting the images of characters from the author's works have yet to be created worldwide. Every reader accepts the job with his heart and, according to his imagination, perceives its influence in paintings, dramas, films, etc. recreates. He also impressed me; Cengiz Aytmatov's characters captured my soul, and each turned into a poem and "spoke" about his fate in the poem. The author's idea, combined with the character and the character's fate, created the harmony of the poem. By shaking my body and keeping my mind busy, I had to write the words of the characters "speaking" around me. Thus, "Heroes Speak," featuring my dramatic poems, was created in the spring of 2003.

Elmira Tölökova was born in 1967 in the village of Ak-döbö in the Ceti Ögüz district of the Issyk-Kul region of Kyrgyzstan. He graduated from Kyrgyz National University, Faculty of Philology, Department of Kyrgyz Language and Literature, and completed his doctorate in 2012. He has worked as a Lecturer in the Department of Foreign Languages at the Kyrgyzstan-Turkish Manas University, School of Foreign Languages, since 1999. Previously, he worked as a lecturer at Bishkek Slavic University between 1994-1999, as a Kyrgyz Language instructor at Bishkek Polytechnic University between 1993-1994, as a research assistant at the Kyrgyz Academy of Sciences between 1990-1993, and as a Kyrgyz Language and Literature teacher at secondary school No. 5 between 1988-1990. Tölökova, who has various studies in the field of language and literature, has more than 25 scientific articles and 30 scientific methodological textbooks. He also significantly contributed to teaching the Kyrgyz language by working on various book projects.

Apart from his science and education activities, he has works related to poetry and theater: two poetry books named "Interesting Life" ("Kızık çaşoo," Bishkek, 2012) and "Hide and Seek" ("Caşınmak," Bishkek, 2021) and "Heroes Are Talking" ("Kaarmandar süylöyt", Bishkek, 2015), "What to do, My People!" His verse drama ("Kantsin el!", Bishkek, 2016) was published. Between 2013 and 2015, his drama "The breakthrough opened by Chingiz" was performed in the T. Abdymomunov theater in Bishkek and the M. Ryskulov theater in Naryn. The poet has been a member of the National Union of Writers of the Kyrgyz Republic since 2013.

In recognition of his innovations in science and education, he received Kyrgyzstan's "Golden Diploma" award in 2001. In 2013, the President of the Kyrgyz Republic awarded him the "Kyrgyz Language" medal of the Language Commission. The same year, he received the "Best Educator" medal from the Ministry of National Education of the Kyrgyz Republic.

Elmira Tölökova was closely interested in the literary world of Cengiz Aytmatov's works. She impressively handled the traces left in the spiritual world of the different characters in his works in her poems. The poet was so impressed by the fact that the characters have a deep spiritual structure, and some of their internal conflicts and spiritual crises are frequently expressed, thus drawing the reader into the work. In addition, characters are integral to social life, Kyrgyz culture, and nature. So much so that a reader who reads Aytmatov's works finds something of himself in his characters, draws the reader into the inner world of the characters, and puts them into their world of thought. This makes Aytmatov's works universal. In other words, Aytmatov's works are considered timeless and spaceless.

In this study, 18 poems in Kyrgyz poet Elmira Tölökova's work titled "Heroes Speak", written by being influenced by the works and heroes of the famous writer Cengiz Aytmatov, were translated into

Turkey Turkish. There are many poems in the poet's work. In the study, selections were made from the poems in the work, and analyses were made. It is possible to expand my studies further and write a book.

In the study, Даниярдын ыры/Daniyar's Ballad, Жамийланын ыры/Cemile's Ballad, Толгонай/Tolgonay, Гүлсарыга/To Gülsarı, Чорого/To Çoro, Бүбүжанга/To Bübücan, Шмүргө/To Nayat, Момун/Mümin, Бугу-Эне/Bugu Ana, Баланын ыры/Child's Song, Толкундардын Толкундардын кыйкырыгы/Silent Scream of the Waves, Сейде/Seyde, Байтемир/Baytemir, Асел/Asel, Илястын ыры/Ilyas's The poems named Türküsü, Мырзагүл/Mırzagül, Султанмурат/Sultanmurat were translated into Turkey Turkish and were examined by giving brief information about the works in which the characters appear. Elmira Tölökova's poems mirror Aytmatov's characters, who are representatives of the people. Tölökova expressed not only Aytmatov and his characters but also the subtleties and beauties of her society, culture, and language.

Poet Elmira Tölökova, influenced by the works of the world-famous writer Cengiz Aytmatov, stated that Aytmatov captured the soul of his characters, turning each into a poem. The poet calls his poetry writing adventure "writing the words of the characters speaking around him."